

VAD SKALL JAG LÄSA? ANSÖKNINGSKRISEN OCH STUDENTERS BESLUTSPROCESS

Rapport sammanställd för Lunds Universitets Rekryteringsprojekt av:

Steven Sampson, Docent, projektchef, Avdelningen för Socialantropologi

Torbjörn Friberg, FD, Avdelningen för Socialantropologi

Kristina Göransson, FD, Avdelningen för Socialantropologi

Maria Sandberg, Projektmedarbetare, Avdelningen för Socialantropologi

April 2007-04-12

Kontakt: Steven.Sampson@soc.lu.se +45 2074 1264

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning: att förstå studenters beslutsfattande - 4
- 1.2. Rapportens syfte - 6
- 1.3. Data och metod - 6
- 1.4. Rapportens disposition - 8
- 1.5. Avgränsningar - 9

2. Vad menas med ansökningskrisen och dålig genomströmning? - 10
- 2.1. Ansökningskrisen i media - 10
- 2.1.1. Analys av mediedebatten - 10
- 2.1.1.1. Minskad kvalitet - 10
- 2.1.1.2. Överetablering av högskolor - 11
- 2.1.1.3. Hotet från arbetsmarknaden - 11
- 2.1.1.4. Sammanfattning: ansökningskrisen som en mediehändelse - 12
- 2.1.2. Översikt av ansökningssituationen - 12
- 2.1.2.1. Minskning av antalet ansökningar - 12
- 2.1.2.2. Färre nybörjare - 13
- 2.1.2.3. Outnyttjad kapacitet - 14
- 2.1.3. Ansökningskrisen i Lund - 14
- 2.1.4. Faktorer som påverkar ansökningsprocessen - 15
- 2.1.5. Sammanfattning av ansökningskrisen - 16
- 2.2. Genomströmning som problem eller lösning - 17
- 2.2.1. Vad är en avhoppare? - 17
- 2.2.2. Terminologi - 17
- 2.2.3. Varför hoppar studenter av? - 18
- 2.2.4. Lösningar - 19
- 2.2.5. Sammanfattning: vad betyder genomströmningssiffror egentligen? - 20
- 2.3. Slutsatser: behov av begreppsförklaring - 20

3. Beslutsprocess: presentation av kvalitativ data - 21
- 3.1. Gymnasieelevers inställning till högre utbildning - 21
- 3.1.1. Planer efter gymnasiet - 21
- 3.1.2. Vad avgör valet av utbildning? - 22
- 3.1.3. Hur skaffar sig gymnasieelever information om studier på högskola och universitet? - 23
- 3.1.4. Vilken typ av information efterfrågar gymnasieeleverna själva? - 24
- 3.2. Studenters utbildningsplaner: självrealisering och anpassning - 25
- 3.2.1. Utbildningsplaner - 25
- 3.2.2. Beslutspåverkan: att ”välja med hjärtat” eller ”undvika pissjobb” - 26
- 3.2.3. Framtidsutsikter - 26
- 3.2.4. Information om studier på högskola och universitet - 27
- 3.3. Sammanfattning - 28

- 4. Genomströmning och avhoppning - 29
 - 4.1. Intervjuer med studenter - faktorer som påverkar avhoppning - 29
 - 4.2. Åsikter från representanter för Lunds universitets studentkårer - 29
 - 4.2.1. Program och fristående kurser - 30
 - 4.2.2. Sociala aspekter - 30
 - 4.3. Sammanfattning av resultat - 31

- 5. Slutsatser och rekommendationer - 32
 - 5.1. Sammanfattning och slutsatser - 32
 - 5.1.1. Slutsatser om ansökningskrisen - 32
 - 5.1.2. Slutsatser om genomströmning - 34
 - 5.2. Rekommendationer - 34
 - 5.2.1. Rekommendationer angående ansökning och antagning - 35
 - 5.2.2. Rekommendationer för genomströmning - 38

Bilagor

- 1. Bakgrund – universitetsstudierande
- 2. Bakgrund – gymnasieelever
- 3. Intervjuguide – studievägledare gymnasiet
- 4. Intervjuguide – studievägledare Lunds universitet
- 5. Intervjuer utförda med gymnasieelever
- 6. Intervjuer utförda med a-studenter vid samhällsvetenskapliga fakulteten
- 7. Bibliografi
- 8. Möte med representanter för Lunds universitets studentkårer
- 9. Intervjuer utförda med studievägledare på gymnasieskolor och vid Lunds universitet
- 10. Frågeformulär gymnasiet – riktlinjer
- 11. Annan bibliografi

1 Inledning: att förstå studenters beslutsfattande

Under de senaste åren har svenska universitet och högskolor upplevt en allmänt publicerad och omdebatterad ansökningskris.¹ Det totala antalet studenter som söker sig till universiteten har minskat med 10 procent de senaste två åren. Antal nybörjare har minskat med 5 procent samtidigt som vissa utbildningar har tomma platser. Många förklaringar och lösningar har erbjudits samtidigt som nya offensiva rekryteringskampanjer gör sitt bästa för att marknadsföra vidareutbildning som en produkt till skeptiska kunder, d.v.s. ungdomar. Lunds universitets rektor Göran Bexell är i sin inledning till Lunds universitets Årsredovisning 2006 klar över krisens omfattning: det minskade antalet ansökningar var (tillsammans med Bologna-processen) en av de två kritiska frågor, säger han, som har dominerat utbildningen i Lund under 2006 (<http://www.lu.se/o.o.i.s/1769>). Rektor sammanfattar med att säga att vi behöver ”en förvandling av både dimensioner och attityder till utbildningen. Kanske är vi på väg att bli ett universitet med mindre antal studenter men med högre kvalitet” (Årsredovisning 2006, s.4).

Men rekryteringsbekymmer är bara en del av den omtalade krisen. Inom universitet sker det en annan utveckling där fler studenter hoppar av sina studier utan att avsluta kursen, byter från ett program till ett annat eller helt enkelt lämnar universitetsstudierna till förmån för någon annan sysselsättning. Av Lunds universitets studenter tar 1 av 10 programstudenter inte terminstentamina. För fristående kurser är det 3 av 10 som försvinner från systemet utan att avsluta terminens studier (Årsredovisning 2006, s. 23). Detta avhoppningsproblem, också kallat ”dålig genomströmning” kan inte hanteras separat från rekryteringsfrågan eftersom de två processerna i verkligheten står i nära relation till varandra.

Ansökningskrisen är inte bara nyhetsstoff. Den kostar pengar också. Färre ansökningar betyder färre studieplatser medan dålig genomströmning innebär lägre helårsproduktion (HÅP). Detta resulterar i sin tur i att institutioner och fakulteter får mindre pengar till budget, färre undervisningstimmar samt i uppsägningar av både timanställda lärare och fast anställda lektorer. På detta sätt har ungdomars beslutsfattande och de val de gör kommit att ge återverkningar på alla plan inom utbildningsväsendet. Inom vissa discipliner är det relevant att tala om ett faktiskt kristillstånd. I en situation, där nästan alla som söker kommer in, där universitet måste jaga studenter eller där det finns lediga platser inom vissa nyckelämnen förefaller diskussionen om elituniversitet vara irrelevant.

¹ Vid insamlandet av data och utförandet av denna rapport drog vi nytta av kommentarer från flera kollegor i Lund. Särskilt vill vi tacka Camilla Hoff-Jørgensen för hennes etnografi från utbildningsmässor, Olof Nelsson från Utvärderingsenheten, Tarmo Haavisto från Studerandeenheten för statistik, Magnus Karlsson och Lena Swärd Brattström från Sociologiska institutionen och Ulf Johansson Dahre från Avdelningen för Socialantropologi för deras hjälplighet, Lunds universitets studentkårer för upplysande diskussion samt inte minst alla de elever, studenter och studievägledare som tog sig tid att förmedla sin syn på högre utbildning till oss. Rekryteringsprojektet med Lisbeth Wester har stått för finansieringen av rapporten. Åsikterna som uttrycks i rapporten är forskarteamets åsikter.

Mot bakgrund av statistisk data och diskussion om ansökningskrisen och genomströmningsproblemet har universitet och högskolor utvecklat policyformer för hur bäst rekrytera nya studenter. Lunds universitet har etablerat Rekryteringsrådet (<http://www.lu.se/o.o.i.s/7999>) som skall föreslå diverse åtgärder för en bredare profilering av LU samt rekrytering av nya studenter. Lunds universitet skall bli bättre på att sälja produkten LU till potentiella kunder. Samhällsvetenskapliga fakulteten har utarbetat en handlingsplan för bredare rekrytering med åtgärder för att minska avhoppning. Handlingsplanen fokuserar på förbättrad information och på ett bättre omhändertagande av fakultetens studenter. Dock är det så att bakom alla universitetets handlingsplaner, kampanjer, hemsidor, gymnasiebesök och utbildningsmässor så döljer sig de tusentals ungdomar som står i begrepp att fatta beslut om sin framtid och sina liv. Det är dessa ungdomars val och beslut rapporten handlar om.

Ungdomar har att välja från en nästan ändlös mängd av information om högre utbildning. De måste bestämma sig för *om* de skall studera, *vad* och *var* de skall studera, *hur* de skall finansiera sina studier och inte minst *om* de skall välja fristående kurser eller program. Detta skall de komma fram till efter att ha studerat hemsidor och kataloger, pratat med kompisar, besökt universitetscampus, besökt utbildningsmässor, lyssnat på föräldrar och konsulterat studievägledare, efter att ha hört om vad som är inne och vad som är ute, efter att ha hört berättelser om framgång och misslyckanden och om vilka jobb, löner och möjligheter som finns någonstans "där ute" på arbetsmarknaden. För många ungdomar är detta deras första riktigt stora beslut i livet. Ungdomars beslut att påbörja en högre utbildning samt beslutet om huruvida de skall fortsätta eller hoppa av sina studier är fundamentalt existentiella frågor fulla av osäkerhet och otrygghet. Hur gör elever och studenter sina val? Hur reviderar de val som efterhand upplevs som otillfredsställande? Varför väljer vissa studenter att hoppa av och vad är det de hoppar av från? Vilken information använder de sig av? *Hur* använder de den information de har? Andra, mera grundläggande frågor som är relevanta för oss som lever i den akademiska värden är: *vad innebär det år 2007 att studera på universitetet?* Handlar det för dessa ungdomar om att skaffa kunskap och att utveckla det egna tänkandet? Eller är högskoleutbildning bara ett sätt att kvalificera sig för ett tryggt jobb "där ute"? Hur fattar studenter sina beslut i dessa dagar när man kan studera vad som helst, var som helst och när som helst?

Ovanstående frågor utgör rapportens röda tråd. Det är frågor som inte kan belysas utifrån statistik, tidningsartiklar eller enkäter eftersom de berör riktiga människor som fattar livsavgörande beslut, beslut som växer fram över en längre tidsperiod och är resultatet av både egna önskemål och yttre influenser. Eftersom dessa beslut tas mot en bakgrund av många olika påverkande faktorer är det missvisande att påstå att det rör sig om uteslutande strategiska eller rationella beslut. Processen är komplex: den handlar både om ungdomars tankar och om deras känslor, om strategier och om tillfälligheter.

Att förstå den här processen kräver en djupgående kvalitativ analys vars utgångspunkt är inget annat än ungdomars egen värld så som de upplever den. Utifrån denna bakgrund ämnar rapporten försöka belysa hur ungdomar fattar sina beslut. Utgångspunkten är att titta på de mänskliga faktorer som återfinns bakom ansökningskrisen samt att knyta detta till frågor om genomströmning och avhoppning vid universitet. Detta är relevant inte bara

för institutioner vid Lunds universitet utan för alla svenska lärosäten eftersom frågorna berör hela det svenska utbildningssystemet och alla ämnen däri. Med andra ord rör det inte bara de ämnen där söktrycket har sjunkit drastiskt utan även de som är ”heta” idag, eftersom de snabbt kan visa sig vara ”ute” imorgon.

1.2 Rapportens syfte

Rapporten har 3 syften:

- Att beskriva de faktorer som påverkar unga människors beslut om att påbörja alternativt inte påbörja högskolestudier.
- Att förstå de faktorer som påverkar studenter att fortsätta eller avsluta sina studier. Sett utifrån universitets perspektiv kallas detta problem ”avhoppning” eller ”dålig genomströmning”, ett tillstånd som återfinns inom många ämnen på såväl Lunds universitet som andra svenska högskolor och universitet.
- Att, utifrån denna bakgrund, föreslå möjliga åtgärder för att förbättra rekrytering (kvalitativt såväl som kvantitativt), förbättra genomströmning med utgångspunkt i studenternas behov samt att föreslå metoder genom vilka dessa två fenomen bättre kan studeras och förstås av universitetsledningar i Lund och i Sverige generellt.

1.3 Data och metod

Rapporten söker en kvalitativ förståelse av hur unga människor, d.v.s. både elever i gymnasiet och nuvarande studenter, ser på sina livsmöjligheter och hur de gör sina val inför högskola/universitet. Rapporten är en pilotstudie, finansierad av och utförd på uppdrag av Rekryteringsprojektet. Arbetet har pågått i fem veckor och har utförts av en docent, två FD och en student, alla från Avdelningen för Socialantropologi vid Lunds universitet. Målet har varit att använda ett antal olika analytiska tekniker. Utöver analyser av andra studier och observationer på utbildningsmässor så har det huvudsakliga arbetet bestått av intervjuer med relevanta grupper av informanter, d.v.s. studenter, gymnasister och studievägledare. Totalt har vi intervjuat 15 A-studenter vid Lunds universitet, 15 gymnasieelever från Samhällsprogrammet i Malmö/Lund, 3 studievägledare på gymnasieskolor i Malmö/Lund samt 3 centrala studievägledare vid Lunds universitet.

Vad gäller *universitetsstudenterna* har vi valt att endast intervju studenter vid samhällsvetenskapliga fakulteten, mer specifikt A-studenter i socialantropologi, sociologi och statsvetenskap vilka representerar ett litet, ett mellanstort och ett stort ämne (se bilaga 1, 6). Det skall därför betonas att de erfarenheter som framkommer i intervjuvären inte nödvändigtvis är representativa för studenter vid andra fakulteter/institutioner. Till exempel är det känt att studenter vid samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteten huvudsakligen läser fristående kurser. Dessa studenter har också färre föreläsningar (5-8 timmar per vecka) jämfört med exempelvis studenter vid LTH, vilket i sig präglar studiemiljön och kan medföra en högre risk för känslor av ensamhet och osäkerhet bland studenterna. Denna större frihet i studierna kan eventuellt leda till större antal avhoppare jämfört med andra ämnen.

I valet av *gymnasieskolor* eftersträvades en variation i elevernas närhet till universitetslivet: två gymnasieskolor domineras av elever från så kallade ”studievana miljöer” (d.v.s. elever vars föräldrar har högre utbildning), medan en gymnasieskola

domineras av elever från studieovana miljöer (d.v.s. där eleverna är den första generationen att läsa högre utbildning). Gemensamt är dock att samtliga av de intervjuade gymnasieeleverna läser det Samhällsvetenskapliga Programmet (se bilaga 5). Inom ramen för de kurser och gymnasieskolor som valdes ut skedde ett urval på frivillig basis där elever tillfrågades om de kunde tänka sig att delta i studien. På gymnasieskolorna upprättades kontakten med hjälp av respektive skolas studievägledare, medan de universitetsstuderande kontaktades direkt av forskarteamet.

Intervjuerna utfördes med hjälp av en semistrukturerad intervjuguide för att ge respondenten utrymme att utveckla sina erfarenheter och synpunkter (se bilaga 2, 10). Intervjuerna med gymnasieelever och universitetsstuderande genomfördes både i grupp och individuellt. Varje session inleddes med en fokusgrupp där eleverna/studenterna fick uttrycka sina tankar kring högskolestudier och yrkesval varefter eleverna/studenterna intervjuades enskilt. De enskilda intervjuerna varade ca 30 minuter och fokuserade på vilka faktorer som påverkar intervjupersonens framtidsplaner och studieval.

För att förstå de faktorer som påverkar elevernas beslut har vi även *intervjuat studievägledare* på respektive gymnasieskola (se bilaga 9) och centrala studievägledare vid Lunds universitet. Intervjuerna med studievägledarna kretsade kring deras synpunkter på det minskade söktrycket, deras uppfattning om elevers/studenters val och prioriteringar, samt hur de konkret vägleder elever/studenter. Även dessa intervjuer följde en semistrukturerad intervjuguide (se bilaga 3, 4).

Förutom de kvalitativa intervjuerna omfattar rapporten en mängd andra källor, däribland *statistiskt material* från Högskoleverket och Lunds universitet (om ansöknings- och antagningsmönster) samt enkätinformation från samhällsvetenskapliga fakulteten om studenternas val och studievillkor.

Vi har även kartlagt *mediedebatten* kring ansökningskrisen, inte minst eftersom den kan påverka beslutsfattande hos studievägledare och eventuella blivande studenter (se bilaga 7).

För att få en uppfattning om vilken typ av information som finns tillgänglig för gymnasieelever har vi *besökt utbildningsmässor* i Helsingborg och Lund och i samband med det intervjuat utställare, elever och studievägledare som har deltagit i mässan.

Vidare har vi tagit del av *tidigare rapporter och undersökningar*, bland annat från Utvärderingsenheten och Samhällsvetarkåren vid Lunds universitet (se bilaga 8). Slutligen har vi fört *diskussioner om möjliga åtgärder* för en förbättring av både rekrytering och genomströmning med personal från Utvärderingsenheten och Informationsenheten vid Lunds universitet samt med representanter från Lunds universitets studentkårer.

Källmaterialet illustrerar komplexiteten i studenternas beslutsprocess ur ett rekryterings- och genomströmningsperspektiv. Genom att använda både kvalitativa och kvantitativa källor har vi strävat efter att uppnå en så mångfacetterad bild som möjligt av de faktorer som påverkar studenters val. Påpekas skall här också att det inte är kvantiteten eller

kvaliteten av data som är det primära problemet. Den huvudsakliga frågeställningen är av begreppsmässig art: Hur fattar unga människor sina beslut? Varför läser man på högskola överhuvudtaget? Vad betyder det att hoppa av sina studier? Vad kan man dra för slutsatser från statistik om rekrytering, avhoppning och genomströmning och vad är det som döljs av siffrorna? Dessa frågor förutsätter dock en bredare dialog och analys som går långt bortom de data vi presenterar här.

De källor vi har använt oss av är följande:

1. Statistisk data:

- Högskoleverkets utbildningsstatistik
- Statistik från utvärderingsenheten vid Lunds universitet

2. Enkätundersökningar:

- Avsikten var att använda oss av Samhällsvetenskapliga fakultetens enkät för breddad rekrytering. Dessvärre har denna undersökning inte hunnit bli färdigställd till rapportens slutförande.

3. Intervjuer:

- A-studenter i sociologi, socialantropologi och statsvetenskap vid Lunds universitet
- Sistaårselever på tre gymnasieskolor i Lund/Malmö
- Studievägledare på gymnasieskolor i Lund/Malmö
- Studievägledare vid Lunds universitet
- Utvärderingsenheten
- Rekryteringsprojektet och Informationsenheten
- Representanter för Lunds universitets studentkårer

4. Deltagande observationer:

- Utbildningsmässor i Helsingborg och Lund. Samtal med utställare, studievägledare och elever och fakultetsambassadörer närvarande på mässorna.

5. Offentliga dokument:

- Medierapporteringen om ansökningskrisen

1.4 Rapportens disposition

Rapporten inleds i kapitel 2 med en närmare beskrivning av ansökningskrisen samt hur den har framställts i media. Därefter följer en genomgång av debattens nyckeltermmer samt ett försök att visa hur definitioner och avgränsningar av begreppen rekrytering, avhoppning och genomströmning oavsiktligt kan leda till att viktiga moment i processen förbises. Utöver det kommer grundläggande statistiska data som belyser tendenser både nationellt och här i Lund att presenteras.

I kapitel 3 och 4 används intervjudata för att undersöka frågor om beslutsfattande bland elever och studenter när det gäller sådant som att påbörja universitetsstudier (rekrytering, kapitel 3) och att fortsätta med studier (genomströmning, kapitel 4). Intervjuer med

studievägledare presenteras också. Fokus ligger här på de olika faktorer som påverkar ungdomars val.

Till sist, i kapitel 5, tillhandahålls en summering av resultaten samt en lista med rekommendationer som kan användas i Lund och på andra lärosäten. I bilagorna återfinns mer information om källor, intervjufrågor och referenser.

1.5 Avgränsningar

Att studera studenters rörlighet inom högre utbildning, inklusive frågor rörande rekrytering och kvarhållande av studenter innebär omfattande forskning. Att behålla studenter som är inne i systemet har varit en huvudfråga i många länder där universitet konkurrerar om studenter och där kostnaden för att rekrytera studenter, samt att se till att de tar examen, ofta betalas av privata finansiärer eller av studenterna själva. Alla universitet vill rekrytera rätt *antal* studenter men också rätt *sorts* studenter. Och alla studenter är angelägna om att göra rätt val. Trots det så försvinner tusentals studenter i dessa välbevakade system varpå alla förlorar. Med andra ord så utgör intag och kvarhållande av studenter ett för universitet stort dilemma. I den här rapporten är ambitionen att beskriva problemet, inte lösa det.

Rapporten uppkom utifrån ett konkret och aktuellt problem som Lunds universitet precis har börjat agera mot, samt från vår tanke om att ett mer kvalitativt tillvägagångssätt (utmärkande för socialantropologi, vårt eget fält,) behövs för att nå en förståelse för hur unga människors individuella beslut om sina liv och sin framtid har skapat en ansökningskris hos svenska universitet samt ett oacceptabelt stort antal avhoppare.

Rapporten skall ses som en pilotstudie i två avseenden: för det första så utgör den en inledande beskrivning av problemet och dess komplexitet, dessutom görs en tydlig koppling mellan rekrytering och genomströmning. *Varken rekrytering eller genomströmning är problemet; problemet är förhållandet dem emellan!* För det andra så är rapporten ett pilotprojekt i det att vi vill presentera en modell enligt vilken dessa processer kan studeras i framtiden, med fokus på de ofta bortglömda aktörerna, d.v.s. ungdomarna själva och deras närmast påverkande faktorer, som studievägledare.

Inom akademiska kretsar brukar man säga att ”mer forskning krävs”. Vi behöver undersöka hur universitetsinstitutionen har fungerat, varför alla var oförberedda på krisen. Härav följer att studera hur ungdomar fattar beslut i en ständigt föränderlig värld. Alla pilotstudier innebär begränsningar; vi hade kunnat samla in mer data, gjort fler intervjuer, gjort mer fältarbete, besökt fler skolor, konsulterat fler tidigare studier, gjort mer konceptuellt arbete, tillhandahållit mer omfattande diskursanalys, analyserat mer statistiska data, bevistat fler möten och självklart, ha skrivit många fler sidor. Istället för att låta fyra personer arbeta med detta under fem veckor så kunde vi ha hållit på i fem månader, eller två år! Vi är medvetna om rapportens begränsningar men hoppas att den trots det kan leda till ett klagörande av problemet och ytterligare försök att förbättra kvaliteten på den svenska universitetsutbildningen.

2 Vad menas med ansökningskris och dålig genomströmning?

Det här kapitlet beskriver bakgrunden till ansökningskrisen och genomströmningens problematik samt bakgrunden till de intervjudata som kommer att presenteras i följande kapitel. Inledningsvis beskrivs hur ansökningskrisen har porträtterats i media. Detta följs av utvalda statistiska data och slutligen en terminologisk diskussion om frågor relaterade till ansökning, antagning, avhoppning och genomströmning. För att till fullo förstå problemets natur måste vi få klarhet i den terminologi som används samt förstå hur vad som förefaller vara ett problem för Lunds universitet kan vara en lösning för studenten.

2.1 Ansökningskrisen i media

Vad man kallar ansökningskrisen handlar om en oväntad nedgång i antalet unga som söker sig till högre utbildning. Detta uppfattas som ett allvarligt problem för dem som befinner sig inom akademien samt för dem som försöker påverka rekryteringen till högskoleutbildning. Liksom många andra kriser handlar ansökningskrisen om:

- En bestämd tolkning av statistiken som definierar det som ett allvarligt samhällsproblem (det finns ett problem).
- En mediedebatt om tolkningarna samt dess orsak (vems fel det är).
- Förslag och debatt kring potentiella åtgärder (vad som måste göras).

2.1.1 Analys av mediedebatten

Uppfattningarna om krisen som den förmedlas i tidningsmedia kommer att beskrivas i form av återkommande teman. Genom två olika sökningar i databasen "Mediearkivet" har vi slumpvis valt ut 14 artiklar av totalt 586, mellan 2005 och 2007, som avspeglar debatten. Sökorden som använts är "Minskat antal studenter" och "Färre sökande till universitet". Samtliga artiklar är eniga om att det handlar om en kris och att krisen består av minskat antal sökande, det vill säga en oacceptabel situation som måste lösas.

Artiklarna varierar i sina förklaringar. I stort finns tre huvudförklaringar:

- Minskad kvalitet inom högskolorna gör dem oattraktiva med minskad efterfrågan som följd.
- Det har skett en överetablering av högskolor, d.v.s. större utbud.
- En förbättrad arbetsmarknad bidrar till att utbildning inte längre är nödvändigt eller intressant.

2.1.1.1 Minskad kvalitet

I en artikel skriven av två representanter från Umeå studentkår ställs utbildningsminister Lars Lejonborg inför frågan: "vilka specifika kvalitetsbrister man från regeringens sida särskilt har uppmärksammat och vill åtgärda?". De båda författarna påpekar att det inte kan vara rimligt att statliga lärosäten i allt större utsträckning måste begränsa sina budgetar i konkurrensen om studenter. Här handlar det om att forskning, undervisning och pedagogik får gå åt sidan i den alltmer ökande konkurrensen om gymnasieelever. Resultatet, enligt författarna, är att den akademiska kvaliteten försämras i den "fria konkurrensen". En följd av detta är att ingen student vill söka till en kurs eller program som förmodas vara av sämre kvalitet, vilket antyder en möjlig förklaring till krisen

(Berglund and Risslén 2007). Liknande argument finner vi i samband med debatten om kvaliteten inom lärarutbildningen. År 2005 publicerade Högskoleverket en nedslående utvärdering av lärarutbildningen. Allt sedan dess har man debatterat bristerna och att studenter eventuellt klarar sig igenom utbildningen utan att förvärva erforderliga kunskaper (TT 2006). I sin samtid argumenterade dåvarande utbildningsminister Leif Pagrotsky att studenterna inte alls flyr lärarutbildningen och att det pågår ett utvecklingsarbete i syfte att få in fler unga människor till högre svensk utbildning (TT 2005). Nicholas Tengelin, ordförande i Chalmers, har kritiserat Pagrotsky för att vara världsfrånvärd d.v.s. att han borde ”vakna och inse hur världen ser ut”. Med detta menar Tengelin att utbyggnaden av svensk högre utbildning medför massproduktion där kvaliteten försämras. Utbildningen utarmas och det är inte någon poäng för osäkra svenska studenter att söka sig till högre utbildning (Tengelin 2005).

2.1.1.2 Överetablering av högskolor

I ett debattinlägg underskrivet av studenter, lärare och rektor vid Lunds universitet, framgår det att kvaliteten inom området humaniora och teologi måste säkras. I förklaringen som ges till den nationella nedgången i antal sökande till högre utbildning argumenterar man i huvudsak för att det ”finns ett större utbud än efterfrågan” (Andersson et al. 2006). Liberala röster framhåller att utbyggnaden av högskolor och universitet, i form av en ”ogenomtänkt utbildnings- och forskningspolitik”, är boven i dramat om det minskade söktrycket (Haag 2005). Detta medan andra kritiker påpekar att kvaliteten ersätts av kvantitet i samband med att ”lärosätenas resurser sprids ut över landet” vilket resulterar i en kris (Renhnquist 2006).

2.1.1.3 Hotet från arbetsmarknaden

I en artikel i *Göteborgs-Posten* framgår det klart att allt färre skriver högskoleprovet, något som stämmer överens med statistiken som visar att allt färre studenter börjar läsa vid högskolan. Jan Lundquist, ansvarig för högskoleprovet, spekulerar om möjligheten att den rådande arbetsmarknaden är den troliga orsaken till nedgången. Han menar att arbetsmarknaden spelar in på två sätt: 1) Fler söker jobb än utbildar sig i samband med en bättre arbetsmarknad 2) dålig arbetsmarknad för akademiker innebär att allt färre vill lägga ner tid och pengar på utbildning (Svensson 2006). Dessa tankar återfinns i olika skepnader. Inte minst uttrycks denna föreställning i samband med att arbetsmarknaden för kemister ser ljusare ut i bistra tider där man tvingas skära ner inom kemistprogrammet i Umeå (Lindskog 2006). Dålig arbetsmarknad för akademiker i kombination med begränsat studiemedel är en del av förklaringen till att vi ser en ”allvarlig minskning” enligt Ulla Rylby, chef för studieadministrationen på Chalmers. Man upplever rent generellt att studenterna blir alltmer fokuserade på arbetsmarknaden, vilket tar sig uttryck i att högskolor och universitet i allt större utsträckning ”nischar” utbildningarna. För att vinna dragkampen om studenterna satsar man på populära utbildningar som har fokus på hälsa och livsstil (Nyberg 2006). På annat håll påstår man att en högskoleutbildning inte längre kan garantera ett välbetalt jobb. Detta innebär att högskolestudier, med höga studieskulder som följd, inte lönar sig ekonomiskt om man jämför med andra yrken på arbetsmarknaden (Dagblad 2006).

Ett minskat intresse för högskolestudier beskrivs sålunda i relation till en försämrad arbetsmarknad för akademiker. Gymnasisters minskade intresse för högskolestudier har enligt en artikel i *Svenska Dagbladet* främst kommit att beröra språk, data, humaniora, matematik och teknik (Brink 2006). Som ett resultat har man bland annat börjat skära ner på språkutbildningar vilket skapat debatt om att det finns ”inget stöd för teorin att studenterna sviker” när det gäller ”helårsstudenter på de större universitetens språkkurser” (Leissner 2006). I pressreleaser från Högskoleverket lyfter man fram det komplexa förhållande som råder mellan intresse och minskat söktryck. De skriver bland annat att det finns ”betydligt fler sökande än det finns platser. I snitt är det alltså runt två sökande till varje plats. Söktrycket varierar dock mycket kraftigt mellan olika utbildningar och olika lärosäten”. Som exempel tar de upp att det fortfarande finns ett stort intresse för att läsa till sjuksköterska, medan ”intresset för lärarutbildningen svalnat”. Det framgår alltså klart och tydligt att ansökningskrisen både innefattar minskat och ökat söktryck beroende på utbildning (Pressreleaser 2006).

2.1.1.4 Sammanfattning: Ansökningskrisen som en mediehändelse

Av de tre teman som illustreras ovan handlar två av dem om de interna problemen: kvaliteten är dålig och det finns alltför många högskolor. Det tredje temat återfinns i samhället: arbetsmarknaden erbjuder fler lediga jobb och unga människor är inte längre intresserade, eller behöver inte utbilda sig för att få ett bra jobb och skälig lön. Det är dessa överlappande faktorer som debattörerna anser ligger till grund för ansökningskrisen. Låt oss nu se hur ansökningskrisen ser ut statistiskt.

2.1.2 Översikt av ansökningssituationen

Den så kallade ansökningskrisen har blivit uppmärksam i media vilket har lett till diverse förvrängningar och överdrifter angående dess utsträckning och omfattning. En rapport från Högskoleverket (HSV ”Antalet sökande till högskoleutbildning fortsätter minska inför våren 2007”, 21 november, 2006) erbjuder en viss nyansering av situationen, något som är viktigt för att förstå både den nationella situationen men också aspekter som är specifika för Lunds universitet (se bilaga 11). Analysen fokuserar både på antalet sökande (förstagångssökande), antalet som faktiskt påbörjar sina studier (nybörjare) och det totala antal studenter som befinner sig inom systemet (utbildningsvolymen). Några viktiga resultat av rapporten från HSV följer nedan:

2.1.2.1 Minskning av antalet ansökningar

Den genomsnittliga siffran för förstagångssökande till universitet har sjunkit med 2-5 procent under det senaste året och med 10 procent under de senaste fem åren. Fortfarande är antalet sökande betydligt större än antalet tillgängliga platser vilket betyder att antalet som faktiskt påbörjar universitetsstudier är oförändrat.

Det minskade antalet ansökningar (VT 06 jämfört med VT 07) är koncentrerade till specifika områden, t.ex. lärar- och sjukgymnastutbildningar, medan det inom andra områden som psykologi, ekonomi eller medicin har skett en ökning av antalet sökande. Genomsnittlig statistik säger därför lite om den aktuella situationen inom specifika ämnesområden. För vissa ämnen inom naturvetenskap eller civilingenjör däremot så är

antalet ansökningar klart färre än antalet platser och detta, menar vi, kan onekligen kallas en kris för just dessa områden.

En annan rapport från HSV (*Sökande till universitet och högskolor: Minskat intresse för högre studier - särskilt för kurser, 2006/11*) rörande antalet sökande till att påbörja högre utbildning och antalet fortsättningssökande stöder dessa data (se bilaga 11). Mellan HT 05 och HT 06 har det skett en generell minskning på 10 procent av antalet sökanden till fortsatta studier. Minskningen är något större för kurser jämfört med program, för äldre studenter än för nybörjare och högre för män än för kvinnor. HSV förknippar denna minskning med det förbättrade tillståndet på arbetsmarknaden där studenter inte behöver stanna kvar på universitetet för att få jobb. Nedgången är med andra ord ett resultat av positiv utveckling på arbetsmarknaden där ett större antal studenter hellre arbetar, med möjligheten att skaffa arbetslivserfarenhet, än stannar kvar på universiteten. Detta innebär att 16 000 studenter som annars skulle ha påbörjat kurser 2006 valde att inte göra det.

HSV-rapporten från november 2006 beskriver nedgången av antalet ansökningar till grundkurser och fortsättningskurser. Det totala antalet ansökningar (265 500 som här inkluderar både nybörjarstudenter och fortsättningsstudenter) för HT 2006 visar en minskning med 9 procent jämfört med HT 2005. Två tredjedelar av de 265 500 sökande var fortsättningsstudenter och en tredjedel var ”nybörjare”, d.v.s. de befann sig vid ansökningstillfället utanför systemet. Minskningen bland fortsättare låg på 8 procent medan samma siffra för nybörjare låg på 10 procent. Detta innebär 16 000 färre ansökningar från fortsättningsstudenter och 10 000 färre från förstagsstudenter.

Denna tendens förklaras med att fortsättare inte söker till nya kurser på grund av en förbättrad arbetsmarknad. Detta tydliggörs av det faktum att det är bland de äldre studenterna, de mellan 23 och 29, som antalet ansökningar har sjunkit mest (med 12 procent), jämfört med 5 procent för gruppen av 19-åringar. Detta på grund av att den äldre gruppen förutsätts besitta bättre arbets kvalifikationer. Ansökningarna till kurser har sjunkit med 10 procent, att jämföra med 8 procent för program. Den största nedgången återfinns på utbildningar till lärare 9 procent, civilingenjör 12 procent och högskoleingenjör 5 procent. Utbildningar till sjuksköterska, specialistsjuksköterska och barnmorska är de som har ökat mest.

2.1.2.2 Färre nybörjare

Från en topp på 73 000 startande 2002/03 (undantaget 15 000 utländska studenter som kom till Lund under kortare perioder) så har siffran nu sjunkit till 68 000 (HSV 2006/10). Minskningen i antalet som påbörjar universitetsstudier återfinns främst i gruppen av dem över 25 år. Nedgången här kan ses som en återgång till det normala i och med det att kunskapslyftet och rekryteringsstöd ett par år tidigare underlättade för många över 25 att läsa upp gymnasiekompetens för att sen fortsätta till högre studier. Flera i den här äldre gruppen fick en andra chans att skaffa en högre utbildning och efter avslutade studier sker det en naturlig nedgång av det totala antal som utnyttjade denna möjlighet.

Det är viktigt att understryka att den betydande minskningen av ansökningar till t.ex. civilingenjörsutbildningar eller yrkeshögskolor, och det minskade antalet nybörjare i

dessa ämnen måste ses i ljuset av ökningen av antalet som påbörjar studier för att bli t.ex. socionom eller sjuksköterska. Krisen för högre utbildning är därför relaterad till specifika studieområden.

2.1.2.3 Outnyttjad kapacitet

Antalet studenter inom någon form av högre utbildning nådde 2004 en topp med 302 600 studenter för att sedan sjunka med 5 procent under höstterminen 2006. Minskningen av det totala antalet studenter förväntas fortsätta och kommer i längden att leda till outnyttjad kapacitet. Det här orsakas både av det lägre antalet studenter som påbörjar universitetsstudier men också av att ett större antal lämnar systemet med eller utan examen.

Enligt HSV:s prognos så kommer nedgången av antalet studenter som startade 2003/04 att fortsätta. Detta på grund av nedgång av både äldre och yngre nybörjare. Förlusten är större för kurser än för program. För civilingenjör, högskoleingenjör och yrkeshögskoleutbildning är förlusten av studenter större (se också VHS antagningsstatistik på www.vhs.se).

2.1.3 Ansökningskrisen i Lund

I rapporten för Lunds universitets årsredovisning 2006 (<http://www.lu.se/o.o.i.s/1769>) säger rektor Göran Bexell att ”nedgången i antalet sökande till utbildningen” är en av de två frågor som ”har dominerat utbildningen under året”. Antalet ansökningar har sjunkit drastiskt med tydliga effekter för vissa program, som t.ex. civilingenjör och ämnesområdet humaniora-teologi. ”Att bara bli större och större är dock inget mål i sig.” Situationen kräver en förändring av både strukturer och attityder till högre utbildning, vilket sammanfattas av rektor med orden ”ett universitet med mindre antal studenter men med högre kvalitet”.

I årsredovisningen framkommer att trycket på utbildningar inom naturvetenskap och teknik har minskat kontinuerligt. Tydligast märks effekten av detta inom fakulteter som främst erbjuder fristående kurser på 20 poäng vilket har lett till att vissa kurser inte fyller sina platser och att vissa ställs in medan andra har ett kontinuerligt högt antal ansökningar.

Följande statistik som jämför HT 2004 med HT 2006 avslöjar hur situationen ser ut: det totala antalet *sökande* till program har minskat med 18 procent, från 10 393 för HT 04 till 8 544 i HT2006. Likadant ser det ut när det gäller kurser, där antalet ansökningar till fristående kurser också har sjunkit med 18 procent, från 26 940 till 21 927. Antalet *antagna* till fristående kurser har minskat med 20 procent, från 15 112 2004 till 12 055 2006. Detta återspeglar den nationella trenden men vad gäller Lunds universitet så är det en nedgång av vad vi skulle vilja kalla kriskaraktär. Störst är nedgången inom gruppen studerande över 25 år. Antingen så har denna grupp uppfyllt sitt utbildningsbehov eller också har de möjlighet att komma ut på arbetsmarknaden utan den extra konkurrenskraft som en utbildning annars skulle ge.

Sökande till program var fler än antalet tillgängliga platser med 3 365 sökande till 3 069 platser. Detta till trots så finns det ämnen där antalet sökande är avsevärt färre än antalet platser. Följden blir att kraven sänks och därmed tvingar statistiken oss att reflektera över huruvida det är möjligt att överhuvudtaget tala om ett elituniversitet.

Minskningen av ansökningar till fristående kurser sker inom de flesta områden, med vissa undantag som medicin/hälsa, men är störst inom beteendevetenskapliga, ekonomiska och juridiska ämnen. Från 2005 till 2006 sjönk antalet registrerade studenter med 5 procent.

Ansökningsnedgången är störst för fristående kurser och i samband med detta är det viktigt att understryka övervikten av fristående kurser inom vissa områden. Utbildningar på LTH och inom medicin, juridik och konstnärliga ämnen är till största delen programorienterade (mellan 75-93 procent) medan ämnen inom samhällsvetenskap och humaniora-teologi nästan uteslutande domineras av fristående kurser.

2.1.4 Faktorer som påverkar ansökningsprocessen

Ansökningssituationen reflekterar interaktionen mellan flera olika faktorer; universitetens attraktionskraft och de möjligheter som högre utbildning erbjuder ungdomar, studievillkor (finansiering, CSN, arbetsmarknaden) samt önskemål och förväntningar hos potentiella studenter som beslutar om sin framtid.

Processen kan ses som en interaktion mellan information, möjligheter och värderingar. Ungdomars beslut att studera, samt deras beslut om vad och var de skall studera, påverkas med andra ord av kvantiteten och kvaliteten hos den information som universitetet tillhandahåller. Denna information ses genom den ”prisma” som utgör studentens egna värderingar och prioriteringar. Diverse formella instanser kan fungera som informationsmedlare och ibland utgöra en plattform som möjliggör ett klagörande av dessa värderingar och prioriteringar.

Här skiljer vi mellan formella och informella informationskanaler där formella kanaler som hemsidor eller utbildningsmässor kan tillhandahålla specifik information medan informella kanaler kombinerar information och klagörande av värderingar. En gymnasieelevs kompis kan berätta för henne hur det är att studera i Lund men kan också komma med funderingar om huruvida det vore bra för henne eller inte, om hon ska studera någon annanstans eller skaffa ett jobb. Klagörandet av värderingar och påföljande prioriteringar kan ske i många olika situationer; genom att prata med familj och vänner, diskutera med studievägledare eller kanske vid mer informella möten med universitetslärare och studenter. Vid användande av formella kanaler som hemsidor eller kataloger sker inte detta klagörande.

Frågan om värderingar kan förefalla komplicerad. I den här rapporten betonas, med utgångspunkt i intervjuerna, ett kontinuum av värderingar hos ungdomar.

I ena änden av detta kontinuum återfinns ungdomar som ser utbildning enbart som ett instrument för självförverkligande. Universitet är där man studerar det ”intresse” man har. Dessa intressen kan naturligtvis förändras men det viktiga här är att de är en del av

ett individuellt livsprojekt. En karriär efter universitetet, ett yrke, är bara ett sätt att realisera detta projekt. Att läsa fristående kurser är ett lämpligt sätt att fullfölja detta projekt.

I andra änden finns de ungdomar som ser högre utbildning som ett nödvändigt steg på vägen för att skaffa ett jobb. Att studera på universitet är ett sätt att skaffa de kvalifikationer, kanske också certifikat, som behövs för att utöva ett ”yrke”. För de här ungdomarna är universitet inte en plats för bildning eller kunskap utan en plats för att skaffa praktisk kunskap. Dessa studenter söker sig till programutbildningar och slutar med specifika färdigheter. Med målet att minst 50 procent av alla svenska gymnasieelever skall fortsätta till universitet så ökar andelen studenter som ser universitet som en praktisk plattform.

De allra flesta ungdomar befinner sig någonstans mellan dessa båda extremer men det är tydligt att ungdomar från studievana miljöer har en uppfattning om högre utbildning som skiljer sig från den hos ungdomar från studieovana miljöer. Detta kommer också att påverka deras beteende som studenter och de val de gör, som att fortsätta en särskild kurs, hoppa av eller att lämna universitetet helt och hållet.

Något att hålla i minnet här är att ungdomar lever i en social miljö präglad av höga förväntningar, emotionell otrygghet, osäkerhet på arbetsmarknaden och där snabba förändringar sker inom utbildningssystemet. Det innebär också att olika ungdomsgrupper, med olika behov och prioriteringar, kommer att se på rekryteringskampanjer på olika sätt. Vidare innebär detta att de av oss som försöker rekrytera studenter måste kunna tilltala ett brett spektra av ungdomars ambitioner där vissa söker självförverkligande medan andra är ute efter att skaffa bra kvalifikationer till en konkurrenskraftig arbetsmarknad.

Rekryteringsproblem, inklusive ansökningskrisen, kan ha sitt ursprung i vårt eget misslyckande att förstå ungdomars liv och förväntningar i denna föränderliga omgivning. Med andra ord, inte alla ungdomar är intresserade av att tillbringa fyra år i en avlägsen universitetsstad med att gå på föreläsningar, läsa böcker och skriva tentamina. Å andra sidan finns det de som kanske ser denna period av isolering och experimenterande som en fantastisk möjlighet. Mer kunskap om våra klienters natur behövs för att kunna skraddarsy rekryteringskampanjer efter behoven och önskemålen hos de specifika grupperna. Processen med att skraddarsy kan innebära att det behövs olika informationskanaler, olika sorters förmedlare och olika budskap. Det innebär att förstå vad ungdomar faktiskt menar när de säger att de vill läsa på universitetet. Kan vi göra detta så kan vi också skaffa oss insikt om avhoppningsfrågan.

2.1.5 Sammanfattning av ansökningskrisen

Debatten om ansökningskrisen har gjort det hela till en kris för universitetsrekrytering. Kvaliteten på den högre utbildningen är i fara om inte rätt antal och rätt sorts studenter rekryteras. Medan universiteten har ökat sin kapacitet, kanske bortom rimlighetens gräns, så är en förbisedd aspekt av krisen misslyckandet att förstå vad ungdomar vill göra med sina liv i en ständigt skiftande värld.

2.2 Genomströmning som problem eller lösning

I följande sektion ämnar vi kasta ljus över den inneboende komplexitet som återfinns hos flitigt använda begrepp som avhoppning och genomströmning.

2.2.1 Vad är en avhoppare?

Studenter som påbörjar en utbildning och sen bestämmer sig för att inte fortsätta, som beslutar sig för att studera något annat, som byter studieort eller som lämnar universitetsstudierna helt och hållet för ett jobb fattar beslut om sina liv. Sådana beslut kan vara ett tecken på akademiska problem eller personlig isolering; universitetskurser kanske är för krävande och universitetslivet socialt otillfredsställande. Men beslut om att sluta plugga är inte nödvändigtvis tecken på personliga tillkortakommanden, misslyckande eller kris utan kan istället visa på mognad och personlig utveckling. Detta perspektiv är viktigt att tänka på när vi betraktar problemet med ”dålig genomströmning”.

Sett från universitetsadministrationens håll däremot så betecknas de här studenterna som ”avhoppare”. Statistiskt sett så försvinner dessa studenter från HÅS/HÅP systemet och eftersom de inte avslutar sina studier så leder deras beslut till lägre prestationsgrad, d.v.s. till sämre genomströmning i systemet. Denna sänkning i prestationen kan, och har, resulterat i en reduktion av antalet HÅS och med det budgetförändringar.

Därför antas det att ”avhoppare” är slöseri med universitetsresurser och att ett stort antal avhoppare är ett hot mot universitets uppdrag. Från det här perspektivet så innebär att ”göra någonting åt” dålig genomströmning att lokalisera de studenter som ligger i ”riskzonen” och att erbjuda dem stöd.

Genomströmning i Lund mäts i ”prestationsgrader”, d.v.s. antalet studenter som avslutar en termins studier jämfört med antalet registrerade studenter. Prestationsgraden för de 15 476 studenter vid Lunds universitet som läser på program är 91 procent medan de 10 838 studenter som läser fristående kurser uppvisar en genomströmning som ligger på 71 procent (Årsredovisning 2006, s. 23). Totalt ligger genomströmningssiffran för Lunds universitet på 83 procent.

2.2.2 Terminologi

Eftersom avhoppning och genomströmning reflekterar både individuella beslut och viktiga frågor för akademiska institutioner så är det på sin plats med ett par klargöranden. I den internationella forskningen så är frågan känd som ”student retention” (se t.ex. Center for the Study of College Retention, www.ccsr.org), d.v.s. behållandet av studenter inom systemet. Litteraturen skiljer på olika typer av behållande och på olika typer av avhoppare: ett index jämför antalet studenter som börjar på en kurs med antalet som stannar kvar för examineringen. Ett annat index kan titta på behållandet av studenter inom ett flerårigt program eller på hur många som försvinner från universitetet.

Det finns speciella definitioner för studenter som studerar på halvfart eller på distans. Forskning på behållandet av studenter fokuserar på olika faktorer och motiveringar för att stanna kvar eller lämna; akademiska, personliga, sociala och finansiella. De förklaringar

som gavs av avhoppare i en studie innefattar allt från avsaknad av motivation, missnöje med kurserna, finansiell press och känslor av isolering till ”familj och kulturella förväntningar på att gå på college” (Wambach, C., Mayer, A., Hatfield, J., & Franko, J. 2003. *Leaving General College: Interests and issues related to student departure*. Twin Cities, MN: University of Minnesota).

Avhoppning är kanske ett problem för universitetet men för studenter kan det vara en lösning. En student som börjar en kurs i sociologi men som inte tar tentan kan ha beslutat sig för att kursen var för svår, hon kan ha ändrat intresse eller hade kanske aldrig för avsikt att ta tentan utan läste kursen av rent intresse.

Följaktligen så har en student som går ut A-kursen i sociologi med VG i betyg och sen bestämmer sig för att läsa statsvetenskap, eller en student som lämnar universitetet efter två lyckade terminer för att resa utomlands eller börja jobba tagit beslut som påverkar universitetets genomströmningssiffror. Trots det så behöver dessa beslut inte innebära att universitetet har misslyckats med sitt uppdrag. Istället så kan vi säga att dessa studenter har nått en insikt om vilka intressen och färdigheter de har.

Vi måste helt enkelt se avhoppning som en särskild sorts studenttrörlighet inom och genom systemet. Ett ”behållningsperspektiv” innehåller tanken att alla de studenter som påbörjar universitetsstudier ska avsluta sina studier (vid samma universitet) och att de som inte gör det, oavsett varför, är en indikation på en brist i systemet.

Avhoppning är en mer komplex fråga än så. Många faktorer ligger bakom studenters beslut om att inte avsluta en kurs, att lämna universitetet eller att flytta till en annan stad. Bara några av dessa reflekterar bristen på överensstämmelse mellan studentens intressen, begåvning och förmågor. Med andra ord; inte alla studenter som hoppar av är otillfredsställda eller frustrerade.

2.2.3 Varför hoppar studenter av?

Trots detta så indikerar den internationella forskningen att avhoppningssiffrorna är högre för äldre studenter, studenter som inte bor på campus och som studerar inom ett friare, mer flexibelt program. I linje med detta så är studentbehållandet bättre för program där studenterna är yngre, bor på campus och har mer lektionstid inom ett strukturerat program.

Vad litteraturen antyder är att fler studenter stannar kvar och fortsätter om studierna också inkluderar någon form av socialt umgänge, när det finns ett strukturerat program med tydlig information och förutsägbarhet samt när studenten får klara besked om vilken kunskap som krävs och hur mycket arbetet som ingår.

Strukturella ramverk som dessa är vanligast förekommande inom naturvetenskapliga ämnen samt inom juridik, på LTH och på ekonomihögskolan. Det är mycket schemalagd tid, en social miljö och umgänge med andra studenter och rutiner för information och förutsägbarhet, förutsägbarhet även vad gäller framtida jobb och anställning. Sådana strukturer förekommer sällan inom humanistiska eller samhällsvetenskapliga ämnen. Där

är det istället färre föreläsningstimmar (med ibland så lite som fem timmar lärarledd tid per vecka) och utbildningen består i högre grad av fristående kurser vilket ofta gör att det blir inte samma sorts sammanhållning bland studenterna när många bara läser tillsammans en termin. Det innefattar också mycket självständiga studier.

Det är en avsevärt mindre utvecklad social miljö i anslutning till studiesituationen, även om studenterna kanske har en social miljö utanför sina studier. Risken att studenter känner att studierna inte uppfyller deras förväntningar är högre vilket i sin tur kan leda till beslut att byta ämne eller sluta helt med studierna.

Tanken här är att inom sådana fria utbildningsformer så måste compensation i form av en positiv studiesocial miljö, där nödvändig kontakt och umgänge utanför klassrummet skapas, erbjudas. Exempel på detta är seminarier, läsgrupper, sociala tillställningar, etc. Beklagligt är att skapandet och upprätthållandet av en sådan social miljö, trots dess betydelse för akademiska prestationer, ofta ligger på frivilliga studenter. Sällan förekommer det att institutioner tar initiativ till att skapa en kreativ miljö som kan främja lärandet.

Våra intervjuer med studenter om studier och socialt liv vid Lunds universitet bekräftar dessa idéer. Att studera vid ett universitet är en stor social förändring för många studenter, särskilt för de som kommer från studieovana familjer. Om utbildningsstrukturen är sådan att studenter inte kan dela med sig av sin oro, lära från varandra eller klara upp missförstånd så är risken för avhoppning på grund av otillfredsställelse eller frustration mycket högre. Det här skulle kunna förklara den minskade genomströmningen för fristående kurser (71 procent) kontra program (91 procent). Det här ska dock inte tolkas som att *alla* studenter på fristående kurser (till största delen inom humaniora-teologi och samhällsvetenskap) upplever detta. Vissa kanske hade för avsikt att bara ta en kurs för att sedan fortsätta till något annat program. Men för åter andra så är det något med den påbörjade utbildningen som uppenbarligen inte motsvarar förväntningarna.

Komplexiteten hos avhoppnings- och genomströmningsfrågan avslöjar relationen mellan rekrytering och genomströmning. I vissa fall så skapar det besvikelse när förväntningarna, efter påbörjad universitetsutbildning, inte motsvaras. ////

2.2.4 Lösningar

Litteraturen om behållning erbjuder lösningar på frågan om hur man ska behålla studenter inom systemet. Dessa går ut på en tidig identifiering av de studenter som löper risk för att vara mindre framgångsrika på universitetet. Efter att ha identifierat problemet så krävs det tidigt ingripande och intensiva och kontinuerliga åtgärder (Seidman 2003 at www.cscsr.org/retention_issues_formulas.htm). Den här litteraturen uppehåller sig inte vid VG-studenten som lämnar ett ämne för ett annat utan fokuserar på den frustrerade eller besvikna student som, kanske på grund av dåliga förberedelser eller sociala problem, inte lyckas med sitt akademiska arbete. Vi måste alltså utvärdera vilka studenter som befinner sig i riskzonen och samtidigt skilja dessa potentiella avhoppare från den avhoppning som är ett normalt tecken på studenttrörlighet och kanske även på personlig

mognad. Detta kräver en förståelse för de faktorer av universitetslivet som påverkar studenters prestationer. Vi menar att lärande kräver någon form av stabil och engagerande social miljö och att studenter kan uppleva det problematiskt när denna miljö saknas eller är mindre bra (noteras skall här att genomströmningssiffrorna för nät- och distanskurser är mycket lägre än för campuskurser, just beroende på isoleringen). Därför applåderar vi initiativ som samhällsvetenskapliga fakultetens handlingsplan för breddad rekrytering vilken också innehåller flera åtgärder som kan minska avhoppningen: mer programorienterad utbildning istället för fristående kurser, mer orienterings- och kick-off-verksamhet för studenter för att motverka isolering, mer mentorsverksamhet, professionalisering av studieväglärdarverksamheten, skapandet av mer informella studiegrupper bland studenterna samt bättre relationer med arbetslivet utanför universitet.

2.2.5 Sammanfattning: vad betyder genomströmningssiffror egentligen?

För att sammanfatta så måste det göras åtskillnad mellan genomströmning som ett statistiskt index och hur studenter upplever universitetslivet. Studenters upplevelser grundar sig på både akademiska och sociala aspekter. De skaffar sig kunskap men de gör det inom en specifik miljö vilken påverkar deras lärande men också deras upplevelse och tillfredsställelse av lärandet. Genomströmningssstatistik misslyckas med att skilja det sunda beslutsfattandet och rörligheten bland vissa studenter från problemen med att t.ex. anpassa sig till en ny universitetsmiljö, som andra studenter upplever. I intervjuerna återfinns båda tendenserna.

2.3 Slutsatser: behov av begreppsförklaring

I den här delen av rapporten visas på några av de svårigheter som finns med begrepp som "ansökningskris" och "genomströmning". Avsikten här är inte att försöka klargöra dessa frågor utan snarare att peka på att vi måste använda kategorier som återspeglar verkligheten bakom ungdomars upplevelser och deras beslutsfattande om vi vill lösa de konkreta problem som sjunkande ansökningar och studenter som inte avslutar sina studier utgör. För en bättre överblick av situationen bör de faktorer som beskrivits ovan av både media och olika kvantitativa rapporter kompletteras med röster från gymnasister och studenter. Det är främst genom sådana röster som vi kan nå en förståelse av hur olika val görs och samtidigt förstå varför dessa val tolkas som kris av experter, politiker och andra kommentatorer.

3 Beslutsprocess: presentation av kvalitativ data

I detta kapitel presenteras insamlad kvalitativ data från sammanlagt 30 intervjuer gjorda med gymnasister och studenter. Här handlar det om en presentation av olika röster samt en kategorisering av dessa människors olika tankar och uttryck. Den bild som framställs bör förstås som ett kontinuum mellan två ytterligheter med en självrealiserande inställning kontra en anpassningsorienterad inställning. Det är mellan dessa båda punkter som gymnasisters och studenter syn på utbildning rör sig. De flesta tycks ha en övervikt åt endera hållet även om flertalet intervjuade poängterar en kombination av dessa synsätt. Syftet är att nå en kvalitativ förståelse av hur gymnasister och studenter resonerar och fattar sina beslut om högre utbildning.

3.1 Gymnasieelevers inställning till högre utbildning

Av de tre gymnasieskolor som ingår i studien har Katedralskolan i Lund övervägande elever från studieovana miljöer (dvs. föräldrarna har högre utbildning). Detta gäller även eleverna på S:t Petriskolan i Malmö, medan Latinskolan i Malmö har övervägande elever med invandrabakgrund och från studieovana miljöer (dvs. föräldrarna saknar högre utbildning). Det skall betonas att det inte existerar någon given koppling mellan invandrabakgrund och studieovana miljöer, dock var detta fallet med de elever som intervjuades på Latinskolan i Malmö.

3.1.1 Planer efter gymnasiet

Samtliga av de intervjuade eleverna uppgav att de har för avsikt att läsa på högskola/universitet vid någon tidpunkt, dock planerade endast hälften att påbörja sina studier direkt efter gymnasiet. En del elever hade väldigt bestämda planer om sin utbildning och framtid medan andra elever var mer osäkra och lämnade utrymme för andra alternativ vid sidan om högskolestudier. En elev som var osäker på huruvida han verkligen kommer att läsa på högskola ansåg att det är mer stimulerande att arbeta än att studera. I dagsläget jobbar han extra inom restaurangbranschen och han kan tänka sig att fortsätta på den banan alternativt läsa någon KY-utbildning istället för att läsa vidare på högskola. En annan elev menade att hans planer på att läsa vidare eventuellt kunde misslyckas om hans betyg visade sig vara otillräckliga.

Intervjuerna visade dessutom att andelen elever som planerar att läsa vidare direkt efter gymnasiet var klart högre på Latinskolan i Malmö än på Katedralskolan och S:t Petriskolan i Malmö respektive Lund. På Latinskolan angav fem av sex elever att de vill påbörja högskolestudier direkt efter gymnasiet medan endast en av fem respektive en av fyra elever på Katedralskolan och S:t Petriskolan vill studera direkt. Nästan samtliga av de elever som vill göra ett studieavbrott efter gymnasiet har planer på att resa eller ströjobba under ett eller ett par års tid innan de påbörjar någon utbildning. Syftet med att ta en paus är enligt dem själva att vila upp sig och under tiden fundera ut vilken utbildning man ska välja eller, som en elev uttryckte det, åka ut och se världen för att få ”perspektiv på livet”. Vi vill inte spekulera över orsakerna till denna skillnad mellan elever från invandrar-/studieovana miljöer och elever från mer studieovana miljöer. Vi vill dock påpeka att *det finns en påfallande skillnad i hur eleverna uppfattar tiden efter gymnasiet*, och att idén om att ett studieuppehåll, oavsett om avsikten är att jobba under tiden eller ej, kommer att göra dem mer motiverade när de väl påbörjar sina

högskolestudier var väldigt utbredd bland elever från studievana miljöer. Det bör därför understrykas att *studievägledning och informationsförmedling kan ha väldigt olika inverkan på de två grupperna*, d.v.s. å ena sidan de mer anpassningsorienterade eleverna och å andra sidan de mer självrealiserande eleverna.

3.1.2 Vad avgör valet av utbildning?

Val av utbildning beror sällan på en enskild faktor men på basis av våra intervjuer kan vi säga att en del elever tycks vara mer arbetsmarknadsorienterade i sitt val av utbildning medan andra elever är mer bildningsorienterade eller intresseorienterade. Även om merparten av eleverna höll med om att de måste trivas med sin utbildning och sitt jobb så kunde arbetsmarknadsprognoser påverka deras val. En kvinnlig elev som vill läsa till sjuksköterska framhöll att hon aldrig skulle påbörja sjuksköterskeutbildningen om det fanns ont om jobb, detta trots att hon har velat bli sjuksköterska ända sedan hon var liten. En manlig elev på Latinskolan i Malmö resonerade på liknande sätt och betonade att hans beslut grundar sig på trygghet och säkerhet, d.v.s. det skall finnas jobb efter en utbildning. ”Man vill ju inte läsa i onödan.” Om han står och väger mellan två utbildningar kommer han att välja den där chanserna till jobb är bäst.

Ett flertal elever planerade att läsa till systemvetare eftersom de har hört att det är lätt att få jobb samtidigt som utbildningen är relativt kort och inte kräver så höga betyg. Betyg är således också en faktor som begränsar elevers val av utbildning, antingen på grund av att de inte har de höga betyg som krävs eller på grund av att de saknar behörighet. Detta är också något som flera studenter själva påpekade, d.v.s. att deras val kan begränsas av att deras betyg inte räcker till. Här handlar det då om ett negativt val i den bemärkelsen att eleverna är förhindrade att läsa den kurs eller utbildning de vill på grund av otillräckliga betyg.

De elever som intervjuades pratade i större utsträckning om att läsa program än fristående kurser. Några av de utbildningar som nämndes var ekonomprogrammet, systemvetarprogrammet, sjuksköterskeutbildningen och arkitektutbildningen. En del elever framhöll dock att de kan tänka sig att läsa en fristående kurs som en slags introduktion till universitetsstudier. Det handlar då om att vänja sig vid en ny studieteknik, bland annat föreläsningar, självstudier och examina. Man läser då en fristående kurs i strategiskt syfte, som en förberedelse inför ens ”egentliga” utbildning.

Ungefär hälften av eleverna var negativt inställda till att behöva låna pengar från CSN men de framhöll också att detta inte hindrar dem från att läsa vidare. Dock har de en mer restriktiv inställning till att ”strö-läsa” kurser och vill ha en klar plan innan de påbörjar sina studier. Valet att inte ta studielån får även konsekvenser för mobiliteten. En tredjedel av eleverna som intervjuades hade bestämt sig för att bo kvar hemma hos sina föräldrar för att slippa ta studielån, vilket gör dem geografiskt begränsade i sitt val av studieort. Andra elever hade för avsikt att jobba extra eller att använda sig av sparade pengar för att slippa ta studielån alternativt låna en mindre summa pengar.

3.1.3 Hur skaffar sig gymnasieelever information om studier på högskola och universitet?

Gymnasieelever skaffar information om studier på högskola/universitet via en rad olika kanaler. Vi kan prata om formella kanaler (studievägledning, webbsidor, utbildningsmässor) och informella kanaler (vänner, föräldrar, kollegor), samt deras respektive grad av trovärdighet eller auktoritet i beslutsprocessen. De formella kanalerna är i huvudsak informationsbaserade och förser individen med den information som behövs för att fatta ett beslut. Informella kanaler, å andra sidan, kan beskrivas som forum där värderingar och beslut diskuteras och prövas. De informella kanalerna blandar både information och diskussion omkring frågan ”vad är det rätta valet för mig?”.

- **Studievägledning i gymnasiet**

Studievägledning är en formell informationskälla men långt ifrån alla elever utnyttjar denna möjlighet. Bara hälften av de gymnasieelever som intervjuades har vid något tillfälle uppsökt studievägledare för att diskutera sin framtid. Deras frågor rör då främst utbudet av utbildningar, behörighet och jobbutsikter. Merparten av de elever som inte har uppsökt studievägledare ansåg sig inte vara i behov av att prata med en studievägledare eftersom de redan visste vad de ville. Vissa valde att skaffa information på egen hand, t.ex. på Internet. En kvinnlig elev hade synpunkter på studievägledningen och menade att studievägledaren hade haft gamla uppgifter om antagningskrav och att hon därför varit tvungen att undersöka saken vidare för att få rätt information. Studievägledarens tillgång till information är av central betydelse och intervjuerna indikerar att det ibland brister i deras kommunikation med olika högskolor och universitet. Två studievägledare som intervjuades påpekade att de inte alltid blir automatiskt uppdaterade när högskolor och universitet ändrar sina behörighetskrav och antagningsprocedurer. Detta kan i sin tur ha en negativ inverkan dels på studievägledarens arbete och dels på studenternas tillit till studievägledningen. Studievägledarna själva uppskattade att ca 30-40 procent av alla sistaårselever tar kontakt med dem, vilket betyder att merparten av eleverna söker information på annat håll.

- **Internet**

Majoriteten av eleverna uppgav att de använder sig av Internet för att söka information om högre studier. De söker information dels på enskilda universitets hemsidor och dels på specifika sidor som ger en övergripande information om olika utbildningar och högskolor (t.ex. www.student.nu och Högskoleverkets hemsida www.vhs.se). En del elever hade anmärkningar på Lunds universitets hemsida och menade att den är svåröverskådlig och ”rörig”.

- **Utbildningsmässor**

Utbildningsmässor anordnas antingen av enskilda lärosäten och organisationer eller av gymnasieskolorna själva för att informera ungdomar om vilka valmöjligheter som finns efter gymnasiet. Mässor som anordnas av enskilda högskolor/universitet är inriktade på att rekrytera studenter till sina egna utbildningar och bjuder således inte in externa utställare. På öppna mässor, å andra sidan, samlas utställare från såväl högskolor/universitet som folkhögskolor, språkskolor och KY-utbildningar. Besökare

kan hämta kataloger och broschyrer vid utställarnas montrar, och även gå på kortare föredrag där mer utförlig information ges. Enligt de observationer som gjordes vid mässorna varierar antalet besökare vid föredragen stort. Vissa föredrag hade bara två eller tre besökare medan störst antal besökare noterades vid föredrag om utlandsstudier och språkkurser utomlands. Det bör dock nämnas att besök på utbildningsmässor ofta är ett obligatoriskt moment för gymnasieelever i årskurs tre, vilket innebär att graden av motivation bland eleverna varierar. I princip alla elever som intervjuades hade någon gång besökt en utbildningsmessa. En del uttryckte sig positivt och menade att en utbildningsmessa ger en bra överblick av vilka skolor och utbildningar som finns, andra ansåg att mässorna var oöverskådliga och gav väldigt lite utbyte. Medan utbildningsmässor och liknande kampanjer kan erbjuda ungdomar ny information och nya valmöjligheter ger de lite utrymme för frågor rörande elevers värderingar och prioriteringar. Den enorma mängd information som finns tillgänglig kan dessutom upplevas som överväldigande och förvirrande för en del ungdomar, trots att syftet är att motivera ungdomar och underlätta deras beslutsprocess.

- **Informella kanaler**

Familj och vänner kan också fungera som en viktig informationskanal och i en del fall ha stort inflytande på beslutsprocessen. Elever på Katedralskolan i Lund, som kommer ifrån studievana miljöer, tycks få mycket information om såväl utbildningar som studentliv från föräldrar och äldre syskon som läser eller har läst vid universitetet. I vissa fall var det extra tydligt att elevens sociala nätverk hade stort inflytande på beslutsprocessen, exempelvis elever som planerar att välja samma eller liknande utbildning som sina föräldrar eller syskon. Vänner och klasskamrater utgör också en informationskälla och det sprids bland elever hur antagning och arbetsmarknad ser ut för olika utbildningar. Flera av eleverna på Latinskolan i Malmö berättade exempelvis att de planerar att läsa till systemvetare eftersom de har hört från vänner att det är en utbildning som ger jobb och som inte kräver så höga intagningsbetyg. En viktig aspekt av dessa informella kanaler är att de även utgör ett forum där värderingar och frågor rörande självförverkligande får utrymme, inte minst självförverkligande genom utbildning. I en familj eller vänkrets där de flesta har universitetsbakgrund har den här typen av diskussioner sannolikt en helt annan utgångspunkt än i familjer/vänkretsar där referensramar till högre utbildning saknas. De formella informationskanalerna bör därför ta hänsyn till dessa skillnader och utformas mot bakgrund av att unga människor befinner sig i mycket olika situationer.

3.1.4 Vilken typ av information efterfrågar gymnasieeleverna själva?

På frågan vad eleverna själva skulle vilja förbättra framhåller ett flertal att de vill ha mer personlig kontakt med representanter från olika högskolor och universitet. Högskolor och universitet bör i högre grad besöka gymnasieskolor för att dela ut kataloger och svara på frågor. En del elever anmärkte även på tillgången till kurskataloger, och menade att LU bör skicka ut gratis kataloger till alla sistaårselever, ”det ger en positiv signal” (LU har dock redan fattat beslut om att ta bort avgiften för kataloger). I anknytning till detta uttryckte en manlig elev att ”Lunds universitet har lite hybris” och han är inte förvånad över att folk ger sig av ifrån Lund eftersom de är dåliga på att nå ut till skolorna.

En annan aspekt som framkommer i intervjuerna är att elever kan känna sig osäkra inför universitetet som ett system, och mer specifikt ett system som skiljer sig ifrån gymnasiet. En elev på Latinskolan i Malmö påpekade att många ”inte vet hur universitetet är” och att ”de skräms av det och tror att det är jättejobbigt”. Hon anser att ett sätt att motverka detta skulle vara om representanter från t.ex. Lunds universitet åkte ut till gymnasieskolorna och berättade om hur det är att studera (LU har numera inlett sådana initiativ med hjälp av Fakultetsambassadörer och Hemvänderprogrammet). Istället för att bara få information om vilka kurser och program som finns skulle hon vilja veta hur det är, hur det fungerar och vad man gör på universitetet. Även en annan elev på samma skola uttryckte oro inför att börja läsa på högskola/universitet: ”Man blir lite rädd när folk pratar om hur tufft det är på den och den utbildningen.” Hon ansåg att det skulle hjälpa oerhört om ”de från universitetet” kom till skolan och informerade lite mer.

3.2 Studenters utbildningsplaner: självrealisering och anpassning

Som känt finns de olika planer i livet (planering kring boende, familj, ekonomi, vänner, fritid etc.). Fokus här är på karaktären av en plan i relation till utbildning. När det gäller de olika utbildningsplaner som återfinns bland de tillfrågade femton studenterna från sociologi, socialantropologi och statsvetenskap så kan dessa delas upp i två ytterligheter i ett kontinuum:

1. Utbildningsplanen som formuleras och omformuleras efter personliga intressen, det vi kallar ”självrealiserande”.
2. Utbildningsplanen som formuleras och omformuleras utefter anpassningen till arbetslivet, det vi kallar ”anpassningsorienterad”.

Uppdelningen av de två ytterligheterna skall emellertid inte förstås i termer av att den ena gruppen har en plan medan den andra är helt och hållet planlös.

3.2.1 Utbildningsplaner

Nio av femton studenter uppger att de hade en genomtänkt plan att börja läsa på högskolan/universitetet efter gymnasiet. Denna plan, uttryckt i generella termer som ”att jobba med människor”, ”ekonomi” eller ”organisation”, har i samtliga fall förändrats efterhand. Anledningarna till förändringarna är lika många som studenterna själv, d.v.s. unika för varje individ. Det vi generellt kan säga är dock att studenternas specifika intresse har förändrats under vägens gång. Det till en början mer allmänna intresset blir mer specialiserat efterhand som studenten ”provar på olika kurser”. En student i statsvetenskap beskrev hur hans plan har förändrats. Studenten i fråga hade redan under gymnasiet en klar plan på att han ville läsa till journalist. I dagsläget, i samband med statsvetenskapliga studier, understryker han att han emellertid har ”breddat sitt intresseområde”. Detta innebär att han idag kan tänka sig att kombinera media och politik på ett sätt som ligger utanför den ursprungliga journalistiska planen. De resterande sex studenterna som blickar tillbaka på sin gymnasietid säger att de inte hade någon konkret plan på att läsa vidare. Att de överhuvudtaget har börjat studera på universitetet beror till största delen på upplevelsen av att arbetsmarknaden kräver en utbildning. För att överhuvudtaget kunna ”säkra framtiden”, som det uttrycks av en kvinnlig student, krävs det en högre utbildning. En manlig student som hade det militära som en tänkbar

framtidsplan fick rådet av sin bror att ”yrkesofficer inte håller i längden”. Detta medförde att han började studera på universitetet i hopp om att kunna ”flytta vart man vill och ändå hitta jobb”.

3.2.2 Beslutpåverkan: att ”välja med hjärtat” eller ”undvika pissjobb”

Utifrån ovanstående resonemang kring utbildningsplaner kan vi få en bild av olika studenters val och om deras beslut att söka sig till högre utbildning. De studenter vars utbildningsplan tenderar att vara mer intresseorienterad omformulerar i stor utsträckning denna idé allteftersom intresset förändras. Detta kan sägas vara en revidering som till största delen kommer från studentens egna inre beslut. I kontrast till detta förhållningssätt finner vi de studenter, här benämnda som anpassningsorienterade. Denna senare grupp verkar snarare skapa sin utbildningsplan i relation till vad som krävs av de yttre omständigheterna – anpassade sig till arbetsmarknaden.

Nio av femton studenter uttrycker att deras beslut om att läsa på universitetet grundar sig i ett personligt intresse som har vuxit fram i samband med diskussioner med familj och vänner. Denna grupp av studenter har en tendens att luta åt ett självrealiserande perspektiv som klarast beskrivs genom följande förklaringar: ”man kan inte hålla på att sejfa och bli lågstadielärare bara för att få jobb”, och att ”man väljer med hjärtat” eller att ”personliga mål är det viktigaste”. De övriga sex studenterna ger uttryck för vikten av en utbildning i samband med en allt tuffare arbetsmarknad. En arbetsmarknad där resonemanget går ut på att man lätt hamnar på en tråkig arbetsplats om man saknar utbildning, exemplifierat genom följande fras: ”vad som påverkade mig var mest att jag hade pissjobb, jag var trött att hanka mig omkring på såna jobb”. Som en kvinnlig student säger: ”man vill inte fastna i en fabrik utan att kunna göra något åt det”. Detta innebär att man med utbildning kan öka sina chanser till att röra sig lite friare på arbetsmarknaden. Med högre utbildning upplever man sig bli mer konkurrenskraftig samtidigt som man själv kan ta kontrollen över sitt liv istället för att, som många påpekade, fastna på ett jobb som inte ger något. Även om vi här har och göra med två ytterligheter i ett kontinuum, verkar dock ingen av studenterna anse att lån och bidrag från CSN utgör ett större hinder för högre studier, fränsett det faktum att studierna måste avklaras inom ramen för de år som de har till förfogande. En del studenter anser sig vara ”oberoende av CSN” då de antingen bor kvar hemma eller har ett extrajobb sidan av studierna. Att vara oberoende ger utrymme för att kunna ”prova på” olika kurser.

Genom att titta i backspegeln i samband med deras val av fristående kurser uttrycker tre studenter att de idag inser att program är att föredra. Ett par studenter säger: ”Program är tryggare” då man lätt ”blir isolerad på kurser, svårt att få kontakt och komma in i det”, och att ”fördelen med program är att man vet vad man ska göra i fyra år framåt, man behöver inte vändas i oktober över *vad ska jag läsa till våren*”. Program upplevs sålunda vara ”tryggare”. Trygghet i den bemärkelsen att studenten ingår i en social grupp och att han eller hon slipper fatta ett nytt beslut eller val varje termin.

3.2.3 Framtidsutsikter

Studenternas val och beslut så som de beskrivs ovan hänger samman med hur de ser på framtiden. Framtiden beskrivs ofta som en osäkerhet som måste göras trygg och

hanterbar, som en rädsla för tristess och avsaknad inkomst. Oavsett vilken grupp man talar med så förefaller det som om alla studenter främst tänker på framtiden i relation till arbetsmarknaden. Skillnaderna dem emellan är ibland hårfina i samtalen om framtiden. De anpassningsorienterade känner en rädsla inför tanken på att ”fastna i kassan på ICA”, vilket antyder att man vill ha möjligheten att kunna byta arbetsplats om detta skulle vara nödvändigt. Detta medan den självrealiserande gruppen påpekar vikten av en examen som värdefull för att den ger den kunskap och metoder som behövs i det framtida jobb som man brinner för, ett jobb där man kan engagera och utveckla det personliga intresset. Tanken om en anständig framtid formuleras dock av samtliga studenter i termer av en trygg inkomst från ett arbete man trivs med. ”En bra framtid” innebär en examen som möjliggör en större geografisk rörlighet samtidigt som den utgör en grund att falla tillbaka på om saker och ting skulle gå snett i livet: ”akademiska studier ger mer pondus”, ”har man utbildningen på papper så smäller det högre”, ”ha en grund att stå på”, ”har man en bra grund att stå på kan man göra vad som helst”, ”valmöjligheter, det känns viktigt, att kunna ta olika vägar för olika delar av livet”. Studentrösterna betonar vikten av att prestige, examen och kunskap är viktiga faktorer för en trygg och hanterbar framtid.

3.2.4 Information om studier på högskola och universitet

Liksom med gymnasisterna kan vi även bland studenterna urskilja informella (familj, vänner och bekanta) och formella kanaler (ansökningskataloger, webbsidor, utbildningsmässor, studiebesök och studievägledning) som påverkar deras beslutprocesser.

- **Familj, vänner och bekanta**

Den närmaste sociala omgivningen det vill säga familj, vänner och bekanta utgör den främsta kanalen för hur studenter skaffar sig information och kunskap om studier vid högskola och universitet. Det tenderar vara på så sätt att man först utvecklar en idé i samband med diskussion med familj, vänner och bekanta. Idéen uttrycks i samband med personens vision om ”vilken slags person jag är”, ”vad gillar jag”, ”vad jag egentligen vill”. Denna idé är något som i många fall senare utvecklas genom information från Internet. Viktigt att notera här är att det sociala nätverket ofta ligger till grund för vidare informationssökning via mer värde-neutrala kanaler som Internet och tidningar.

- **Ansökningskataloger och webbsidor**

Andra informationskällor som används är ansökningskataloger och webbsidor. Det skall emellertid understrykas att det finns en del kritiska anmärkningar kring Lunds universitets hemsida och ansökningskataloger. En del studenter är negativa till att universitetets katalog kostar pengar samtidigt som de uttrycker en kritik gentemot hemsidan som upplevs vara ”lite krånglig”. (Katalogen är idag gratis.) Vad som däremot ses som positivt med Lunds universitet, i samband med information om studier, är de ”utbildningsmässor” som finns att besöka samt de studiebesök som anordnas. Tre av femton studenter hade nämligen fattat intresse för Lunds universitet just genom möten med representanter (studenter, doktorander eller lärare) från universitetet.

- **Studievägledare**

I åtta av femton fall hade studenterna varit i kontakt med en studievägledare på universitetet. Fem av dessa åtta studenter ansåg att de hade fått information som senare låg till grund för kommande val av studier. Det kan röra sig om små tips, praktiska saker eller bara informativa möten. Det skall emellertid understrykas att det inte handlar om en auktoritär direkt beslutspåverkan från studievägledarnas sida. I samband med intervjuer med de centrala studievägledarna vid Lunds universitet framgår det klart att deras samtalsmetodik handlar om att sätta sig in i studentens situation. Detta innebär att de som professionella informatörer aldrig tvingar eller berättar hur studenten skall göra sitt val. Istället för att uppträda som en auktoritär så utgår studievägledarna från studentens egna behov, intressen, erfarenheter och personliga egenskaper, något som upplevs positivt bland studenterna.

Studievägledarna informerade oss att det skulle vara bra om de kunde bli lite mer arbetsmarknadsinriktade då studenterna i allt högre utsträckning efterfrågar denna information. En studievägledare uttryckte saken på så vis att de skulle kunna omklassificeras till att vara ”karriärvägledare”.

3.3 Sammanfattning

På basis av de intervjuer som har gjorts med gymnasieelever och universitetsstuderande kan vi urskilja en stor variation vad gäller beslutsprocess och framtidssyn. Vissa beslut är mer anpassningsorienterade (och arbetsmarknadsorienterade) medan andra är mer intresseorienterade och självförverkligande. Antaganden rörande elevers val måste således ta hänsyn till de skillnader som finns mellan olika elever och deras syn på sig själva och sin framtid. Dessa skillnader innebär att elever mottar information från universitet och högskolor på väldigt olika sätt och att de svarar väldigt olika på rekryteringsstrategier.

Vad gäller informationskanaler kan vi dra en rad slutsatser. Elever/studenters val påverkas av en rad olika faktorer och de skaffar sig information genom både formella och informella kanaler. Familj och vänner utgör en viktig faktor i beslutsprocessen. Även om de inte alltid kan bidra med konkret eller aktuell information så utgör de ett viktigt diskussionsforum för elevens/studentens värderingar och framtidsutsikter. Andra sociala faktorer av vikt är mötet mellan representanter från Lunds universitet och elever/studenter. När det blir tal om konkret och aktuell information kan både gymnasieelever och universitetsstuderande använda sig av Internet för att söka information om kurser och program. Endast hälften av de elever och studenter som intervjuades hade vid något tillfälle uppsökt studievägledare på gymnasiet respektive Lunds universitet. Studievägledningen på gymnasiet har enligt en del elever varit givande medan andra uttrycker viss kritik. Kritiken gällde främst bristande information om behörighet och utbud. Studievägledarna själva påpekade att deras arbete försväras av att kommunikationen med högskolor/universitet ibland brister och att enskilda högskolor/universitet inte alltid uppdaterar dem om förändringar i antagning och/eller behörighetskrav.

4 Genomströmning och avhoppning

Vi har i tidigare kapitel diskuterat problematiken kring genomströmning och avhoppning. Det står klart att avhoppning är en komplex fråga och att vi behöver tydligare definitioner för att kunna diskutera vilka implikationer avhoppning har för å ena sidan universitetet och å andra sidan den enskilda studenten. Följande kapitel fokuserar på vilka faktorer som påverkar avhoppning utifrån intervjuer som har gjorts med studenter vid Lunds universitet. Vi kommer även att presentera studentkårernas syn på avhoppning och genomströmning.

4.1 Intervjuer med studenter – faktorer som påverkar avhoppning

Samtliga studenter som intervjuades läste vid intervjutillfället fristående kurser (1-20 poäng). Av totalt femton studenter tänker sex läsa fortsättningskursen, fyra tänker sluta, och fem är osäkra. Skälen till varför studenter väljer att fortsätta eller inte måste ses mot bakgrund av den enskilda studentens plan. En del studenter har valt att läsa den aktuella kursen för att den skall passa in i deras slutliga examen, antingen som huvudämne eller som ett sidosämne, medan andra studenter läser den aktuella kursen för att ”prova på” om den är intressant. Intervjuerna indikerar att det inte är ovanligt att studenter läser en eller flera fristående kurser som en slags introduktion till sina universitetsstudier. För många studenter förändras eller utkristalliserar deras utbildningsplan med tiden, vilket i sin tur kan leda till att de väljer att inte läsa fortsättningskursen efter A- eller B-nivån.

En manlig student i socialantropologi beskriver hur hans plan har förändrats sedan gymnasiet. Under gymnasietiden var hans förstahandsval att läsa juridik eller ekonomi. När han påbörjade sina universitetsstudier läste han en termin nationalekonomi och insåg då att ”ekonomi inte är hans grej”. Istället började han läsa statsvetenskap eftersom han trodde att det skulle förbättra hans chanser att bli antagen till juristutbildningen. Under kursens gång ökade dock hans intresse för samhällsvetenskap och han hade dessutom fått höra att juristutbildningen var mycket tuff och studiekrävande. Hans nuvarande plan är att läsa en pol. mag. parallellt med en kandidatexamen i mänskliga rättigheter.

En annan faktor som påverkar huruvida studenter väljer att fortsätta eller sluta är jobbrelaterad. Vissa studenter som var osäkra på om de skulle läsa vidare sa att de endast kan tänka sig att fortsätta om de inte lyckas få ett jobb. Fortsatt studier fungerar i detta fall som en nödlösning i väntan på arbete. Det är heller inte ovanligt att studenter som redan har en examen läser en fristående kurs för att bredda sin utbildning och meritera sig ytterligare.

4.2 Åsikter från representanter för Lunds universitets studentkårer

Studentkårernas representanter är aktiva studenter med omfattande kunskap om både universitetets byråkrati, studentlivet och de problem som individuella studenter upplever. Inom ramen för denna studie har vi fört en diskussion med ordförande och vice ordförande för LUS (Lunds universitets studentkårer) och andra representanter för Lunds universitets olika studentkårer (Samhällsvetarkåren, Ekonomernas Studentkår, Teologkåren, Naturvetarkåren, Socialhögskolans Studentkår och Humanistkåren), med speciellt fokus på rekrytering, genomströmning och avhoppning. Utifrån diskussionen

framkom det två viktiga teman som påverkar studenternas situation vid Lunds universitet: *program kontra fristående kurser* och relaterade *sociala aspekter*.

4.2.1 Program och fristående kurser

En av representanterna uttryckte saken på så sätt att ”program är en bra vägledning för fristående kurser”. Med detta inledande påstående startades en diskussion om huruvida program är ett bättre alternativ än fristående kurser ur genomströmningssynpunkt. Diskussionen kring program och fristående kurser grundas vanligtvis i åtskillnaden mellan bundenhet och social trygghet kontra valfrihet att själv kunna komponera sin högskoleutbildning. I försök att sammanfoga dessa två olika värdegrunder fördes ett resonemang om att fristående kurser skulle kunna fungera som en introduktion/start som åtföljs av någon slags form av program. I detta sammanhang utvecklades idén att programmet skulle vara anpassad till yrkeslivet på ett konkret sätt och inte endast som ett retoriskt argument i ansökningskatalogen. Här är det relevanskriterier som gäller d.v.s. att kurserna skall ha en direkt anknytning till yrkeslivet. De som opponerade sig gentemot ett sådant resonemang lyfte fram att det är dock av stor vikt att ha en möjlighet att uppträda som ”en-terminsstudent”. En-terminsstudent innebär att studenter har möjlighet att läsa en fristående kurs utanför sin huvudsakliga utbildning i väntan på något annat eller endast på grund av rent intresse. Här fungerar universitetet i stort som ett slags kvällsuniversitet som erbjuder ”intressanta kurser”, som inte direkt leder till en utbildning inom ett specifikt ämne. Om detta är bra eller dåligt vill vi inte uttala oss om. Vi kan däremot konstatera att Lunds universitet har en sådan funktion för många studenter.

4.2.2 Sociala aspekter

Sociala aspekter relaterade till högskolestudier är något som samtliga studentkårsrepresentanter lägger stor vikt vid. Här handlar det främst om att ingen student skall falla utanför studentlivets sociala gemenskap. Studenter som läser fristående kurser upplever lätt, enligt de olika representanterna, att de står utanför den sociala gemenskapen. Efter en föreläsning splittras studenterna upp och går sin egen väg, medan de som läser program direkt ingår i ett större socialt sammanhang och därmed ofta ”har bättre sammanhållning”. Studentkårsrepresentanterna anser därför att det är viktigt att läraren ser till att det även på fristående kurser skapas en större sammanhållning. Detta kan konkret göras genom ”bättre stöd från lärarna, mer seminarieverksamhet och bättre pedagogik”. Andra sätt kan vara att ”lärarna ordnar studiegrupper för studenterna”. Argumenten indikerar att en social tillhörighet skulle medföra mindre avhoppning och bättre genomströmning. Lunds universitet bekräftar denna bild: genomströmningen för program är 91 procent medan det endast är 71 procent av studenterna på fristående kurser. Men bilden är inte så enkel trots allt enligt vissa representanter. Att ingå i en större social gemenskap skulle samtidigt innebära att man som student blir tvungen att följa ”alla de konstiga traditioner som finns på universitetet”. I ett större socialt sammanhang, som återfinns bland dem som läser ett program, tvingas studenten att göra saker som han eller hon inte vill. Detta kan i sin tur leda till att folk hoppar av sin utbildning. Strategin gentemot ett sådant bortfall av studenter skulle då kunna vara ett ”early warning system” som innebär att någon kontaktar studenten när denne är frånvarande.

Det verkar sålunda som om man från studentkårernas håll efterfrågar lagom stora sociala grupper som ger en känsla av tillhörighet på fristående kurser. Lagom i den bemärkelsen att den sociala gruppen inte bidrar till att skapa tvingande ”traditioner” som riskerar att skrämja bort vissa studenter.

4.3. Sammanfattning av resultat

Utifrån intervjuerna kan vi konstatera att beslut rörande avhoppning måste ses mot bakgrund av den enskilda studentens plan. Studenter som läser fristående kurser ändrar ofta inriktning allteftersom deras intresse utvecklas. Avhoppning är alltså inte nödvändigtvis en konsekvens av att studenten är missnöjd med kursen utan kan i lika hög grad vara ett uttryck för den flexibilitet som existerar inom ramen för fristående kurser. Studenters val att fortsätta eller avsluta sina studier har i vissa fall en koppling till arbetsmarknaden i den bemärkelsen att fortsatta studier kan fungera som en lösning i väntan på arbete. Såväl studenter som studentkårsrepresentanter ger uttryck för att fristående kurser som struktur innebär en större rörlighet och därmed en högre grad av avhoppning i jämförelse med program. Program anses ge en större studiemässig och social trygghet, vilket i sin tur gynnar genomströmningen.

5 Slutsatser och rekommendationer

Detta kapitel är en sammanfattning av rapportens slutsatser angående ansökningskrisen och genomströmningsproblematiken. Efter detta följer en omfattande lista av rekommendationer utifrån vilken en handlingsplan kan utformas med mål att återställa Lunds universitets position som elituniversitet.

5.1 Sammanfattning och slutsatser

Genom att använda en mängd olika data och metoder har denna rapport fokuserat på ansökningskrisen som en indikation på studenters beslutsfattande. Även diskussionen kring genomströmning/avhoppning har skett utifrån studenters beslutsfattande. Utifrån rapportens resultat kan vi dra följande slutsatser.

5.1.1 Slutsatser om ansökningskrisen

1. Nedgången i antalet ansökningar är påfallande då Lunds universitet har haft en minskning på nästan 20 procent under de senaste 2-3 åren. Det finns därmed en risk att studenters kvalifikationer blir allt sämre, vilket kan få konsekvenser avseende ambitionen att vara ett elituniversitet. Ansökningskrisen är dock ett nationellt problem i Sverige och inte begränsat till enbart de ”gamla” universiteten eller till vissa områden. Krisen reflekterar både förändringar i unga människors ambitioner och förändringar vad gäller förväntningarna på våra universitet och högskolor.

2. Vår förståelse av ansökningskrisen måste ske i relation till unga människors värderingar, prioriteringar och beslutsprocess. För att förstå dynamiken rörande rekrytering och genomströmning så måste vi med andra ord förstå de faktorer som påverkar studenter i deras beslutsfattande. De beslut som ungdomar fattar om huruvida de ska studera på högskola eller universitet uppstår i en specifik social och ekonomisk kontext. Viktiga influenser här är det personliga nätverket av familj och vänner, men också lärare, studievägledare och andra informationskällor som Internet och skolbesök på mässor. Andra faktorer som påverkar beslutsprocessen är t.ex. arbetsmarknad, finansiering av studier, föräldrars inflytande och sociala aspekter. Alternativ som att jobba, resa eller att läsa utomlands är för många ungdomar möjligheter som konkurrerar med vidareutbildning i Sverige, i alla fall för stunden. De ungdomar som har intervjuats har belyst hur detta är något som man gärna gör först, innan man slår sig ner och bestämmer sig för yrkeskarriär och eventuell utbildning.

3. Unga som har för avsikt att studera på högskola eller universitet kan i grova drag delas upp i två huvudgrupper. Den ena gruppen har en mer självrealiserande inställning där det personliga intresset och engagemanget i studierna värderas högre än t.ex. vilka jobb- och utbildningsmöjligheter som finns efter avslutad utbildning. Denna inställning tenderar att dominera bland ungdomar från studievana familjer med akademisk bakgrund där föräldrarna har högre utbildning. De väljer oftare fristående kurser och är inte främmande för att ändra studieinriktning eller att avbryta studier för att resa eller läsa utomlands. Den andra gruppen har ett mer praktiskt synsätt vad gäller val av utbildning där det viktigaste är vad utbildningen kan ge i form av framtida trygghet, d.v.s. stabilt jobb och inkomst. Vi kan således konstatera att olika grupper av ungdomar har olika behov och syn på högre

utbildning, och de söker därmed efter olika typ av information i själva ansökningsprocessen.

4. Många ungdomar uttrycker ett behov av att först skaffa sig kunskap om hur universitetssystemet fungerar och efterlyser också information om detta. Hur det går till på föreläsningar, hur man antecknar och hur man skriver en tenta är sådant som inte alla är bekanta med. Som en följd av detta framhävs ett intresse av att ”hoppa på ” någon enstaka kurs för att lära sig ett ”nytt system”. Det nya systemet, d.v.s. universitetet, skall här betraktas i kontrast till gymnasieskolans system. Att studera ämne X är inte alltid en lika stor fråga som att påbörja ett helt nytt, okänt liv, kanske också på en ny plats. En del informanter på gymnasienivå framhåller också hur denna okunskap om hur universitetsstudier fungerar och vad det innebär kan verka avskräckande på elever. Rekryteringsarbete fokuserar oftare på vilka kurser och ämnen det finns och mindre på detta nya liv, vilket av studenterna upplevs som det viktigaste.

5. Fristående kurser kan för många studenter fungera som ett första test innan de går vidare till det program eller den kurs som de verkligen vill läsa. Att följa ett program, såsom t.ex. ekonomi, systemvetenskap eller juridik, verkar vara att föredra framför fristående kurser. Program upplevs ge en större trygghet i den bemärkelsen att de är mer arbetsmarknadsinriktade vilket gör det lättare att få jobb och bra inkomst i framtiden. Ungdomar ger även uttryck för att program innebär en större social trygghet då de kommer att ingå i samma studiegrupp genom hela utbildningen.

6. Hälften av de gymnasieelever som intervjuades har aldrig varit i kontakt med en studievägledare. Istället förefaller det som om studievägledare på gymnasieskolorna saknar den information som efterlyses av eleverna. Studievägledare på gymnasieskolorna har i intervjuerna uttryckt att kommunikationen med landets högskolor och universitet ibland brister och att de i vissa fall inte blir informerade om nya antagningsbestämmelser eller behörighetskrav. Studievägledning riskerar på så vis att uppfattas som mindre tillförlitlig i elevernas ögon.

7. Elever och studenter framhåller att de ofta saknar/saknade information om universitetslivet som sådant, inklusive de mer sociala aspekterna. Intervjuerna visar att både elever och studenter föredrar information som förmedlas personligen, d.v.s. ansikte mot ansikte, av personer som är verksamma vid universitetet såsom studenter, doktorander och lärare.

8. Medan relativt många elever och studenter hade en negativ inställning till att ta studielån framhölls ändå att det inte är något som hindrar dem från att läsa vidare. Däremot kan det konstateras att studenter som är negativt inställda till studielån tenderar att vara mer restriktiva i sina val av kurser samt vill ha en klar plan innan de påbörjar sina studier. Beslutet att inte ta studielån kan även få konsekvenser för mobiliteten. En tredjedel av eleverna som intervjuades hade bestämt sig för att bo kvar hemma hos sina föräldrar för att slippa ta studielån vilket gör dem geografiskt begränsade i sitt val av studieort. Andra elever hade för avsikt att jobba extra eller använda sig av sparade pengar för att slippa ta studielån alternativt låna en mindre summa pengar.

9. Trots en mängd initiativ för att öka rekrytering och genomströmning saknas det en fundamental diskussion kring vilken roll landets universitet skall ha. Universitet är inte för alla. Intervjuerna visar att såväl gymnasieelever som studenter vid Lunds universitet har skilda uppfattningar om vad universitetet skall ge dem, t.ex. huruvida de ser universitetet som en möjlighet till självrealiserande eller till konkreta kunskaper knutna till ett yrke.

5.1.2 Slutsatser om genomströmning

1. Rekryteringskrisen hos de svenska högskolorna och universiteten handlar inte bara om antalet ansökningar utan även om de sökandes kvalifikationer och motivation. Genomströmningen kan förbättras om blivande studenter erhåller den information som behövs för att avgöra vilken utbildning som passar dem (och därmed minskar risken för avhopp). Även en ökning av program i relation till fristående kurser kommer sannolikt att öka graden av genomströmning.
2. Genomströmningsstatistik ger inga svar på hur olika processer av beslutsfattande ser ut, t.ex. så görs ingen skillnad på avhoppning som ett resultat normal rörlighet och förändringar i studieinriktning eller avhoppning som ett resultat av att en student har svårigheter med de akademiska kraven.
3. Avhoppning är ett större problem på fristående kurser än på program. Förklaringen kan ligga i att fristående kurser inte skapar samma trygga studiemiljö och engagemang som program, vilket kan påverka studiemiljön på ett sätt som gör studenter mer benägna att hoppa av. Merparten av universitetets fristående kurser finns inom områdena samhällsvetenskap, humaniora och teologi. Det är därför oklart om studenter inom just dessa områden är mer benägna att hoppa av än andra studenter.

5.2 Rekommendationer

Lunds universitets rektor Göran Bexell har angett ansökningar och genomströmning som centrala frågor för universitetet. Förutom skapandet av Rekryteringsrådet så har rektor beslutat inrätta ett projekt för nationell studentrekrytering, vars syfte är att analysera nuläget och utifrån en marknadsstrategi ta fram och genomföra en årlig marknadsplan. En presentation av projektets slutsatser och förslag ska ske i slutet av året. I ett kortsiktigt perspektiv inför höstens ansökan har en lista med ”förbättringsförslag för nationell rekrytering” tagits fram och till stora delar genomförts. Dessa åtgärder innefattar bland annat mer och bättre information om Lunds universitet förmedlat genom fler kanaler. Dock är de flesta av dessa insatser informationsbaserade. Med andra ord antas det att vad studenter behöver för att fatta beslut är mer information och att om de får det så kommer fler att söka sig till universitetet.

Vi är inte helt övertygade om detta tillvägagångssätts effektivitet. Istället borde ansatser avsedda att leda till en ökning av antal ansökningar ta ungdomars egna erfarenheter som utgångspunkt. Mer specifikt, på vilket sätt kan studier vid Lunds universitet hjälpa ungdomar att realisera sina egna projekt och att kultivera de egna intressena? Hur kan fyra år vid Lunds universitet garantera ett välbetalt och intressant jobb på en ständigt

föränderlig arbetsmarknad? Varför skulle det vara bättre att skaffa kunskap på Lunds universitet istället för t.ex. på ett jobb eller genom att flytta utomlands? Sist men inte minst, varför förväntas studenter vilja göra detta på ett småstadsuniversitet istället för i en större stad eller för den delen, på en mer intim högskola? Universitetets rekryteringsförslag tar inte upp dessa frågor.

Ett annat exempel på ett bredare tillvägagångssätt är handlingsplanen för breddad rekrytering som är utfärdad av en arbetsgrupp inom samhällsvetenskapliga fakulteten. Handlingsplanen förstår hur förbättrad studentrekrytering står i direkt relation till utvecklingen av en mer ”programorienterad approach”, för att tillmötesgå studenters behov av struktur, samt av ökat studiestöd för att förhindra att studenter hoppar av. Ett sådant program tar studentlivets sociala aspekter på allvar. Det erkänner att studievägledning är en komplex, professionell funktion som de flesta universitetslektorer dessvärre varken har vilja eller kompetens för att utföra. De åtgärder som föreslås i handlingsplanen kostar pengar. Dock är de i sig ett erkännande av komplexiteten hos problemen med minskande ansökningar och ökat antal avhoppare som finns på samhällsvetenskapliga fakulteten såväl som på andra fakulteter. Dessa initiativ är bara exempel på de skiftande och utspridda ansatser som återfinns vid Lunds universitet och på andra lärosäten.

I rapporten rekommenderas åter andra förslag på åtgärder med avsikt att förbättra rekryteringen och därmed öka genomströmningen. Många av dessa insatser kräver inte bara nyrekrytering av personal utan också ny kunskap och nya tillvägagångssätt. Allt detta kostar pengar. Universitetet kommer att behöva kompetenta marknadsföringsdirektörer, rekryteringsmanagers och studentvägledare. Vidare krävs det att universitetet använder sig av fokusgrupper samt att det tar till sig användarnas åsikter. Universitetet måste skapa nya statistiska kategorier för att kunna hitta potentiella studenter och identifiera de som ligger i riskzonen för att hoppa av.

Listan av rekommendationer är uppdelad i två delar, där den ena berör rekryteringsrelaterade frågor medan den andra handlar om genomströmningsproblematiken. Läsaren ombeds ha i åtanke att detta är en pilotstudie och i och med det baserad på ett begränsat antal fall och avseende en specifik situation. Likafullt så har strävan varit att utforma rekommendationerna så brett och ambitiöst som möjligt. Vissa av följande åtgärder är kostsamma vad gäller ny personal och ny kunskap. Engagemang kostar både tid och pengar. Dock är det så att kostnaderna för att förbättra rekryteringen och för att försäkra oss om att de bästa studenterna kommer till Lunds universitet, för att effektivt använda sin studietid för att uppfylla sina egna mål men också för att så småningom bidra till det svenska samhället, är avsevärt mindre än förlusterna orsakade av att studenter antingen inte kommer till Lunds universitet alls eller hoppar av sina påbörjade studier.

5.2.1 Rekommendationer angående ansökning och antagning

1. Rekryterings- och genomströmningspolicy måste finnas både på den allmänna nivån av högre utbildning och inom de individuella institutionerna samt vara anpassad till olika avdelningar där program och fristående kurser kräver olika strategier. Utveckling av

dessa strategier och policys bör baseras på kunskap om studenters attityder och beteende samt samhällsliga tendenser och trender som berör arbetsmarknad och jobbmöjligheter. Universitet och högskolor kan inte längre försöka gissa sig till hur unga studenter tänker om sin framtid och sina val, utan måste aktivt skaffa sig en klar bild av situationen. Kontinuerlig användning av enkäter och fokusgrupper är ett sätt att göra detta på. Rekrytering och genomströmning bör inte längre behandlas som två separata sfärer när de i allra högsta grad är avhängiga varandra. Antalet sökande är inte intressant i sig om det inte ställs i relation till hur många som faktiskt klarar av studierna. Vad som krävs är en integrerad approach.

2. Standardisering och utvecklande av nyckelbegrepp rörande kvantiteten och kvaliteten på rekrytering och genomströmning behövs. Vad är antagning? Vad är avhoppning? Vad är genomströmning och hur kan vi utvärdera det på ett sådant sätt att det kan användas för policyskapande? Både ”avhoppare” och ”genomströmning” är begrepp som måste problematiseras och omdefinieras. Det som för en utomstående förefaller vara planlösa eller godtyckliga val är mycket oftare en del av en från studentens sida genomtänkt plan. Att studenter ”försvinner” efter en A-kurs är inte att förväxla med att de ”hoppar av”, vi vet bara inte varför eller vad de gör istället. En mer nyanserad approach till detta och en tydlig policy gällande ”avhoppning” krävs. Avbrott från studierna kan vara positivt, jobbrelaterat eller neutralt. Universitetet behöver olika policys för de olika grupperna och dessa måste även inkludera aktiv och bättre karriärplanering.

3. Universitet och högskolor måste arbeta aktivt mot gymnasieskolor, det räcker inte med att skicka ut broschyrer. Inga lärosäten kan längre vila på sina lagrar i tron om att alla vill studera just där, det krävs aktiva insatser och information om vilka möjligheter en akademisk utbildning kan ge. Detta är nödvändigt för alla discipliner men kanske framför allt för mindre, mer okända ämnen där ”vad man blir” inte är fullt lika givet som inom andra, bredare ämnen. Etablera kontakt mellan universitet och gymnasieskolor, bjud in elever till föreläsningar och ge dem en möjlighet att prata och få kontakt med universitetsstuderande. Detta är något som gymnasieeleverna själva efterlyser.

4. Fler studenter som kan gå ut och informera gymnasister behövs, och då inte bara om kursutbud utan om hur det är att läsa på universitet och högskola, vad man gör och hur det fungerar. Eventuella framtida studenter behöver få veta att på vissa kurser så har man bara sex timmar schemalagd tid i veckan vilket innebär mycket självständiga studier, medan det på andra kurser kan handla om trettio timmar i veckan. Inte bara förmedlingen av information måste förändras utan även innehållet.

5. Mer systematisk kontakt med målgrupperna behövs. Detta bör inkludera fokusgrupper med gymnasieelever både från studievana och studieovana miljöer, kontakt med studievägledare samt en mer offentlig närvaro för att om möjligt assistera föräldrar som försöker hjälpa sina barn att bestämma sig om framtiden.

6. Antagning till universitetet sker till stor del beroende på faktorer som ligger utanför universitetet och dess kontroll, som t.ex. blivande studenters motivation och externa sociala kontext. Detta i sin tur kräver att universitet utvecklar tillvägagångssätt, t.ex.

genom bedömnings- och utvärderingsprocesser, för att i ett tidigt skede kunna informeras om och utvärdera de samhälleliga strömningarna i världen utanför.

7. Universitet måste släppa taget om sina provinsiala värderingar och försöka förstå hur världen utanför förändras. Dessa yttre faktorer kan vi inte påverka men vi måste likväl vara medvetna om hur de ser ut och hur de påverkar oss. Viktigt är också att förbättra koordinationen mellan antagningsenheten, utvärderingsenheten och studievägledningen. Rekrytering, och i förlängningen också förbättrad genomströmning, skall vara en angelägenhet för varje enskild institution och inte bara diskuteras på fakultetsnivå.

8. Rekryterings- och genomströmningens policyer måste finnas både på den allmänna nivån för högre utbildning, på olika institutioner och anpassad för individuella avdelningar där program och fristående kurser kräver olika strategier. Utvecklingen av sådana policyer bör baseras på en kombination av dels välgrundade data om studentbeteende och attityder samt på universitetets resurser och på samhälleliga trender och tendenser. Tiden när vi spekulerar om vad studenterna tror är förbi.

9. Kopplingen mellan antagning och kvarhållande av studenter måste göras genom att sammanföra de för universitetet relevanta aktörer som besitter kunskap om och erfarenhet av processen. Rekryteringsrådet bör t.ex. slås samman med de ansvariga för bevakning av studenters progress. Dessutom måste rekryteringspolicyer inte bara fokusera på att skaffa fler sökande till universitetet utan också rätt sökande. Mångfaldsinitiativ döljer en mer fundamental diskussion om vad universitet är till för. Universitet är inte till för alla och nya studenter måste informeras om vad universitetsstudier innebär, detta medför att det behövs koordinering av information.

10. Utvecklandet av en katalog över bäst lämpade rekryteringsmetoder (t.ex. hemvändande studenter, fakultetsambassadörer, gymnasiebesök, utbildningsmässor, hemsidor, publicitet, tidningsannonser etc.) behövs för olika universitet och högskolor för att kunna se vilka som är mest effektiva och för att kunna se variationerna för olika utbildningar och studentgrupper. Det möjliggör också för enskilda institutioner och avdelningar att kunna utvärdera olika åtgärder för att rekrytera studenter.

11. Det behövs en tydligare koppling mellan antagningskriterier och expertis som kan utvärdera studenters prestationer. De personer som är bäst lämpade att utföra detta är de som är verksamma inom antagningsenheten, utvärderingsenheten och studievägledning

12. Universitetet är i behov av mer sofistikerade studier om studenter för att förstå de sociala omständigheter och faktorer som påverkar deras liv. Detta innebär:

- a) tydligare och mer mätbara statistiska kategorier, t.ex. att särskilja nybörjare från studenter som påbörjar en A-kurs men har läst andra kurser tidigare.
- b) jämförande studier mellan discipliner och områden snarare än institutioner.
- c) En kombination av kvantitativa och kvalitativa data, inklusive enkätundersökningar, deltagande observation, intervjuer och fokusgrupper, konsulterande av olika referensgrupper såsom nya studenter, studentkårer, studievägledare, utvärderingsenheter o.s.v.

13. Etablerande av ett nationellt nätverk och en konferens rörande studentrekrytering och genomströmning där aktuell forskning inom ämnet diskuteras, samt upprättande av samarbete med andra institutioner, folkhögskolor och yrkesskolor för att utbyta erfarenheter om rekrytering.

14. Göra en inventering av olika former av marknadsföring och rekryteringsstrategier som kan användas av olika universitet och dess institutioner och avdelningar. Fler studier av personlig marknadsföring såsom studentambassadörer och fler studier av huruvida en kärna av gymnasieskolor i Skåne kan komma att utgöra den huvudsakliga rekryteringsbasen för framtida studenter på Lunds universitet.

15. En prioritering av frågor rörande rekrytering och genomströmning inklusive tilldelning av ekonomiska resurser och arbetstid för detta ändamål. Rent konkret kan lärare, doktorander och studenter få ersättning för att jobba med dessa frågor.

16. Information om praktiska frågor rörande studentlivet bör göras mer lättillgänglig. Sådan information bör göras tillgänglig på Internet och via telefon. Utveckla en ansöknings/antagnings FAQ (frequently asked questions), inklusive FAQ om studentliv och finansiering av studier.

17. Utveckla olika rekryteringskampanjer varav vissa bör betona arbetsmarknad och framtidsutsikter (både kortsiktiga och långsiktiga) medan andra bör betona studenters intresse för nya och innovativa områden.

18. Utveckla en statistisk databas för antagning, inklusive kartläggning av nya studenter och deras motiv för att läsa i Lund. Universitetet behöver inte bara ett visst antal studenter utan måste även se tillhandahålla dessa studenter de förutsättningar som krävs för att de skall slutföra sina studier.

19. En samlad marknadsföringssatsning där fördelarna med att läsa i Lunds presenteras samtidigt som man ger en realistisk bild och strävar efter att erbjuda realistiska valmöjligheter, både åt studenter som prioriterar arbetsmarknadsmöjligheter och studenter som prioriterar bildning.

5.2.2 Rekommendationer för genomströmning

1. Koordination av arbetet med information, antagning, utvärdering och studievägledning krävs för att kunna kartlägga studenters banor och eventuella motivationsförändringar. I detta arbete bör även studentkårerna delta. Organisation av fokusgrupper med olika grupper av studenter, inklusive de som anses befinna sig i farozonen för negativ avhoppning är av största vikt.

2. Universitetet bör skapa ökade möjligheter att erbjuda studenter praktikplatser inom ramen för utbildningen för att skapa en tydligare koppling till arbetsmarknaden. Universitetet bör därför etablera tätare kontakt och samarbete med både den privata och den offentliga sektorn. En karriärkonsult bör anställas för att sköta etablerandet av praktikplatser.

3. Fokusera på att förstå studenters behov, förväntningar och att förbättra deras kompetens utan att det för den skull innebär en sänkning av standarden. Öka kvaliteten på student/lärarkontakt genom mindre klasser, seminarier, läskurser och individuella studier där lärare får betalt för att tillhandahålla sådan service.
4. Systematiska, relevanta och policyvänliga avhoppningskriterier måste utvecklas.
5. En proaktiv attityd mot media behövs, dels för att marknadsföra universitetet men också för att snabbt reagera på eventuella artiklar som beskriver universitetslivet på ett felaktigt sätt.
6. En studentbarometer, som även innefattar studenters motivation för att fortsätta eller hoppa av, måste utvecklas. Detta bör standardiseras och utföras kontinuerligt, med jämförelser över program och institutioner. Dessutom behövs mer information om studentlivet såsom kvalitativ enkätdata, intervjuer med fokusgrupper, deltagande observation, m.m.
7. Det måste finnas aktiva åtgärder för att hjälpa de studenter som inte tar sina tentamina samt lokalisera de som försvinner från systemet. Möjligtvis är detta något som mot betalning skulle kunna hanteras av studentkårerna.
8. Studievägledarnas funktion måste analyseras och eventuellt kan deras uppgifter delas upp mellan studenter, lärare och professionella vägledare. I studievägledning ingår många olika moment, som t.ex. klargörande av värderingar, hjälp att komma fram till beslut, konkret information om specifika kurser vilket gör att det är inte givet att en person ska ta hand om allt detta. Vissa av dessa frågor kan hanteras av utbildade vägledare medan andra kan överlåtas åt lektorer eller doktorander. Slutligen bör det finnas professionella vägledare som kan hantera sociala och personliga problem såväl som frågor om karriär efter studierna.
9. Förbättringar måste göras vad gäller studiemiljön för fristående kurser, detta för att skapa större social sammanhållning, något som efterfrågas av studenterna själva. Studiegrupper och informella sammankomster med andra studenter och lärare är exempel på aktiviteter som kan skapa social tillhörighet. Viktigt att tänka på här är att det första mötet med Lunds universitet kan vara svårt för nybörjare, särskilt för de från studieovana miljöer. Ett sätt att underlätta detta är att införa orienteringsdagar- eller veckor vid terminsstart, där studenter på så sätt kan lära känna varandra såväl som den nya miljön. Ett socialt nätverk kan motverka känslan av isolering samtidigt som det kan förmå studenter att stanna kvar på sin utbildning. I linje med detta kan omvandlandet av fristående kurser till program eller semi-program vara ett sätt att skapa inte bara social kontinuitet utan även kontinuitet i studierna.